

O VOJNOJ NAUCI

Viša vojna akademija JNA organizovala je simpozijum „O vojnoj nauci”. Simpozijum je pobudio veliko interesovanje u naučnim krugovima. Rasprava se vodila na osnovu uvodnog referata general-majora Steve Ilića i većeg broja koreferata i saopštenja. Naime, za simpozijum je stiglo preko 50 originalnih i vrednih priloga. U raspravi je, pored naših vojnih kadrova, učestvovao i veći broj eminentnih naučnika: akademika, profesora univerziteta, doktora nauka, itd., koji su, takođe, dali svoj doprinos u rasvetljavanju suštinskih pitanja iz ove oblasti.

U ovom broju časopisa objavljujemo neke diskusije i delove iz saopštenja da bismo upoznali svoje čitaoce sa osnovnim pitanjima o kojima se vodila rasprava. U izboru materijala za časopis rukovodili smo se težnjom da dočaramo atmosferu na simpozijumu i da podstaknemo na diskusiju širi krug naših čitalaca. Naime, želeli bismo da se na stranicama našeg časopisa nastavi rasprava i polemika o osnovnim pitanjima koja su dominirala na simpozijumu.

General-major Stevo ILIĆ: O VOJNOJ NAUCI

Referat u suštini postavlja četiri osnovne dileme:

1. Da li je ratna veština (tj. strategija, operatika, taktika) nauka.
2. Ako je nauka, šta je njen predmet izučavanja?
3. Klasifikacija vojne odnosno vojnih nauka.
4. Sadržaj i podela „opšte vojne nauke”, odnosno ratne veštine.

I

Da li je ratna veština nauka — predmet je najveće pažnje u referatu i gotovo svim saopštenjima. Referat polazi od toga da

je rat društvena pojava koja je podložna, kao i svi ostali društveni fenomeni, stalnim promenama i kretanjima. Otuda i proističe potreba da vojna teorija adekvatno odražava sve promene do kojih dolazi u ratu. Za pitanje koje razmatramo nije neinteresantno pomenuti da Klauzevic, čije je učenje o ratnoj veštini prihvatao najveći broj vojnih teoretičara, priznaje razvojnost teorije o ratu ističući da je ratna veština srednjeg veka više ličila na zanat nego na veštinu. U raspravi koju je vodio pre 150 godina, Klauzevic se ispravno opredeljuje za ratnu veštinu, a ne za vojnu nauku, jer je vojna teorija bila tada tek u razvitku, a po svojoj suštini predstavljala je samo sistematizovano i uopšteno iskustvo o vođenju rata. Mogućnost spoznaje objektivne istine i naučno predviđanje budućnosti — koju, istina, Klauzevic poriče — tek je na pomolu.

Danas, kad se u objašnjavanju ratne veštine kao teorije o vođenju rata ne slažemo sa Klauzevicom, ne činimo to zato što odbacujemo iskustvo i talenat, već zato što je ono u vremenu u kome živimo, apsolutno nedovoljno. Pripreme i vođenje oružane borbe i rata su veoma složene društvene pojave, koje postaju svakodnevno sve kompleksnije. Da bi se objasnile, treba ih sistematski izučavati, a to zahteva naučno istraživanje i otkrivanje njihovih objektivnih zakona, međusobnih veza i uslova, koje u tako složenoj pojavi, kao što je rat, deluju kao i u svim drugim društvenim pojavama. Ovo je upravo to ključno pitanje u kome se razlikujemo od Klauzevica, jer je on poricao mogućnost spoznaje pozitivnog, znači objektivnog znanja u oblasti rata, a to danas ne odbija ni jedan iole upućen čovek, bez obzira na ideološku pripadnost. Samim tim je obezvređen i osnovni argument zbog koga se Klauzevic opredelio za veštinu a ne za nauku.

Uostalom, opšte je poznato da teorija na određenom stupnju razvitka po pravilu prerasta u nauku.

Svi su izgledi da je takav slučaj bio i sa teorijom ratne veštine, jer složeni zadaci strategije, operatike i taktike — kao što je istraživanje fizionomije i karakteristika budućeg rata i načina vođenja borbenih dejstava, a u vezi sa tim: dugoročno planiranje, organizacija, naoružanje, obuka i pripreme oružanih snaga i naroda za rat — postavljaju danas apsolutni zahtev za primenom nauke i naučnih metoda i za angažovanje mnogih naučnika svih profila, kako vojnih tako i drugih. Znači, da bi se izvršio složeni zadatak pripreme i eventualne upotrebe oružanih snaga i naroda za rat, potrebno je koristiti ne samo sva korisna iskustva, već i dobro poznavati sadašnjost koja je u mnogo čemu specifična, kao i tendencije budućeg razvitka — kako bismo sa njima uskladili našu delatnost. Svaki pokušaj da se ovi zadaci reše u okviru tradicionalne vojne misli i tradicionalnim metodama, unapred je osuđen na neuspeh. Na njih može da pruži zadovoljavajući odgovor jedino nauka, naučni prilaz i naučna metodologija. U samoupravnom društvu, gde svaki građanin postaje potencijalni vojnik i svesno utiče na pripreme i rukovođenje narodnom odbranom, naučni pristup rešavanju zadataka strategije, operatike i taktike, postaje sve više imperativ

vremena. To je ono kvalitativno novo što treba istaći kada se govori o sadržaju ratne veštine u savremenim uslovima.

Oni koji su do sada negirali da je teorija ratne veštine nauka, često su isticali da je potrebno dokazati da ona ima svoj poseban predmet izučavanja, svoje specifične naučne metode, svoje naučne zakone, posebnu terminologiju, itd. Pošto su ta pitanja bila kod nas relativno slabo razrađena, jer se dugo smatralo da su od formalnog značaja, pred njima se u nedoumici slegalo ramenima ili se pak povlačilo pred upornijim sagovornikom.

Ako se pođe od toga da je ratna veština nauka, kao sledeće, postavlja se pitanje njenog naziva. Referat se zalaže za jedno od sledećih rešenja.

Prvo, da se, sledeći tradiciju, zadrži dosadašnji termin „ratna veština“, s tim što se pod tim pojmom neće podrazumevati veština iz doba i po uzoru na Klauzevicevo tumačenje, već naučna teorija i praksa o pripremi i načinu vođenja oružane borbe i rata.

Drugo, da se usvoji naziv „naučna teorija i ratna veština“, za šta su se donedavno izjašnjavali mnogi kod nas.

I, treće, da se prihvati termin „opšta vojna nauka“.

Svakako, moguća su i druga rešenja. Referat se zalaže za naziv „opšta vojna nauka“, jer polazi od toga da nauka ne bi imala svoj smisao kada ne bi imala svoju svrhu, tj. kada se ne bi primenjivala u praksi. Ne postoji nauka zbog nauke. Zbog toga i termin nauka a priori uključuje u sebe naučnu teoriju i veštinu da se ona sprovede u život u veoma raznolikim i po pravilu uvek drukčijim konkretnim okolnostima. Pristalice ove teze polaze od toga da nema nauke koja nije istovremeno empirijska i teorijska, koja ne ujedinjuje istraživanje i sistematizaciju, koja svoju teoriju ne zasniva i ne proverava na činjenicama. Nauka je proizvod jedinstva teorije i prakse i traženja sve potpunijih istina i zakonitosti. I, kako kaže akademik Lukić, u saopštenju za ovaj Simpozijum „ako neko naukom naziva disciplinu koja sadrži samo tako egzaktno zakone da se oni mogu automatski primeniti, onda on može reći da vojne discipline nisu nauke, nego veštine, ali u tom slučaju bi više-manje trebalo poreći karakter nauke svim društvenim naukama, celoj sociologiji, pa, takođe i znatnom broju prirodnih nauka“.

Ako tako shvatamo pojam nauke, onda neće biti nikakvih teškoća i nesporazuma bez obzira za koji se naziv odlučimo u zamenu za izraz „ratna veština“.

Ukoliko usvojimo da su strategija, operatika i taktika nauke, složićemo se da su to primenjene nauke, i da se na njih odnosi sve ono što važi i za druge primenjene nauke.

II

Pitanje predmeta vojne nauke izgleda lakše rešiv problem. Postojanje posebnog predmeta, koji vojne nauke izučavaju, niko ne osporava, jer nijedna nauka ne izučava rat sa stanovišta načina i

metoda njegovog vođenja. Sporno je jedino njegovo bliže opredeljenje, tj. da li predmet proučavanja čine oružane snage ili šire — oružana borba, ili još šire — rat, što u našem slučaju znači opštenarodni odbrambeni rat. U referatu je data opširna analiza koja ide u prilog širem opredeljenju, tj. shvatanju da predmet naše vojne nauke čini opštenarodni odbrambeni rat, ali ne rat kao globalna pojava, već sa stanovišta priprema i načina vođenja. Pri tom se polazi lo od toga, da oružana borba, iako je osnovni, ipak nije jedini oblik borbe i otpora. Uveren sam da ćemo se složiti sa tezom da je rat sinteza svih moralnih i materijalnih napora i vrednosti jedne zemlje, koji se izražavaju u primeni političke, diplomatske, psihološke, ekonomske, naučnoistraživačke i oružane sile. Sve one se međusobno uslovljavaju, dopunjavaju, ali razmere i značaj svake od njih zavisi od konkretne situacije. Znači, operativna armija, pa ni šire gledano oružane snage, nisu više jedini faktor rata, kako je to vekovima bilo. U pogledu razvijanja drugih oblika otpora može najbolje da nam posluži naš narodnooslobodilački rat u kome se oružana borba preplitala i dopunjavala sa mnogim drugim formama i oblicima otpora.

Koncepcija opštenarodne odbrane polazi od toga da se sve moralne i materijalne snage naše zemlje ne mogu uspešno iskoristiti ako njihovi nosioci budu samo oružane snage. Operativna armija i teritorijalna odbrana će ostati osnovna i odlučujuća snaga, ali paralelno sa dejstvima oružanih snaga razvijaće se i ostali oblici otpora i beskompromisna borba na političkom, ideološkom, diplomatskom, ekonomskom i psihološkom planu. Osnovni nosilac borbe nije više vojnik, već svaki građanin, čija će se delatnost ostvarivati u najrazličitijim oblicima i međusobno ispreplitati u jedan jedinstven fenomen rata. Mnoge do juče takozvane „nevojne“ pojave, sada odjednom dobijaju duboko vojni smisao i značenje, jer neposredno utiču na oružane snage i efekat oružane borbe.

Ukoliko te pojave ne bi bile neposredno izučene, postoji mogućnost da ostanu nedovoljno spoznate, što bi se moglo štetno odraziti na naše pripreme za rat. Iz toga izlazi da je predmet vojne nauke širi od oružane borbe i predstavlja oblast priprema i načina vođenja opštenarodne odbrane.

III

Klasifikacija vojnih nauka bila je kod nas do sada gotovo zanemarena. Podstrek za njeno izučavanje predstavljali su prilozi profesora Šešića i Stojkovića u „Vojnom delu“, od pre dve godine. Na toj osnovi je u referatu izvršen pokušaj da se izradi klasifikacija vojnih nauka i naučnih disciplina. Osnovu toga sistema čine strategija, operatika i taktika, dok ostale naučne discipline pripadaju takozvanom drugom redu veza, tj. drugim matičnim naukama. Odmah treba naglasiti da ima više različitih kriterija klasifikacija, a onaj za koji se referat opredeljuje, predstavlja klasifikaciju prema predmetu izučavanja, dok se u svemu ostalom nauke i naučne

disciplinone razlikuju i pripadaju najrazličitijim matičnim naukama. Takav prilaz nameće, pored ostalog, i neophodnost da se pojave u društvu i prirodi, pa prema tome i u oblasti rata, sve više izučavaju interdisciplinarno, pri čemu svaka nauka osvetljava dotičnu pojavu iz svog ugla posmatranja.

Pravilno opredeljenje predmeta i klasifikacije vojne nauke nema samo teorijski, već i veliki praktični značaj. Ako se sistem klasifikacije vojnih nauka dosledno sprovede, onda se obezbeđuje ravnomeran i skladan razvoj svih naučnih disciplina. Time bi istovremeno bio izbegnut subjektivizam u podeli vojnih nauka koji neminovno dovodi do prenaplašenog razvitka jednih, odnosno zaposlavljanja drugih naučnih disciplina. Opšti je utisak da je zakasnelo konstituisanje ratne ekonomike kao naučne discipline imalo već do sada negativnih posledica. U nekim saopštenjima opravdano se ukazuje na nerazvijenost i drugih naučnih disciplina bez kojih savremena armija, a naročito naoružani narod, ne mogu u svemu efikasno da rešavaju probleme rata.

IV

Četvrtu grupu pitanja čini podela i sadržaj ratne veštine odnosno „opšte vojne nauke”. U savremenim armijama postoje dve principijelne različite podele. U zapadnim zemljama dele je na strategiju i taktiku, a u SSSR-u, istočno-evropskim zemljama i kod nas, na strategiju, operatiku i taktiku. Referat je pokušao da odgovori koja je od ovih podela bolja i naučno opravdana. Bez kolebanja opredelio se za podelu na strategiju, operatiku i taktiku.

U pogledu sadržaja „opšte vojne nauke”, stanje je drukčije. U referatu, koreferatima i mnogim saopštenjima izvršen je veliki napor da se osavremene i naučno osmisle sadržaj strategije, operatike i taktike. Obilje ideja prati raznolikost i polemičan ton, što samo po sebi ukazuje na rast naše vojne nauke. Ipak, najveće interesovanje izazvala je teza da je prevaziđen negdašnji koncept strategije, koji se pretežno iscrpljivao u vojnoj strategiji. Materijalna podloga za tu izmenu nalazi se u činjenici da se rat pretvorio iz sukoba armija u sukob naroda u kome se iscrpljuju sve moralne i materijalne moći jedne zemlje. Stoga se strategija ne može kao ranije baviti samo pitanjima oružane borbe i vojne strane rata, već mora da izučava i koordinira sve izvore moći jedne zemlje: oružane, ekonomske, diplomatske, psihološke, itd. Od vojne, strategija je u našim uslovima prerasla u strategiju opštenarodne odbrane. Ona je istovremeno postala ili sve više postaje predmet opšte društvene pažnje i interesovanja, a njome su se svugde u svetu počeli baviti, pored vojnih, i drugi naučnici: matematičari, fizičari, sociolozi, psiholozi, itd. U nekim zapadnim zemljama, naročito u SAD, najzapaženije naučne radove iz strategije napisali su civilni naučnici od kojih neki nisu nikada ni bili u vojsci. U samoupravnom društvu ta karakteristika mora biti još izraženija i na najboljem smo putu da se taj proces sve više i kod nas afirmiše, postajući na taj način nerazdvojni deo naše društvene prakse.

Živimo u eri vrlo brzih promena u oblasti naoružanja, opreme, organizacije i načina vođenja borbenih dejstava. Shodno tome u vojnoj nauci vodi se stalna borba između staroga koje odumire i novoga koje se rađa. Zato ni jednoj generaciji vojnika, ni vojnoj teoriji, nije bilo toliko teško kao današnjoj da idu u korak sa promenama.

Naša vojna nauka, kao integralni deo nauke i celokupnog naučnog potencijala našeg samoupravnog društva, može uspešno da rešava sve zadatke koji pred njom stoje. Ovaj posao obavljace se utoliko uspešnije ukoliko koncepcija opštenarodne odbrane bude brže postajala izraz stvaralaštva svakog građanina, svih društveno-političkih zajednica i svih faktora našeg samoupravnog socijalističkog društva.

Pukovnik dr Ilija MRMAK: O POJMU VOJNE NAUKE

Centralno pitanje simpozijuma jeste: postoji li „vojna nauka“, a ako postoji šta je ona i šta je njen predmet, koje su joj granice i kakva klasifikacija?

Moram reći da sam se čitajući materijale za simpozijum, još jednom uverio da u odgovoru na ova pitanja među nama postoji prilična saglasnost, ali i dosta krupne razlike, mada su neki raniji spоровi, koji su bili izneti polemički, do sada prevaziđeni.

U odgovoru na napred navedena pitanja smatram da se treba, pre svega, pozabaviti pojmovnim određenjem nauke, naučne oblasti i naučne discipline i kriterijuma konstituisanosti jedne nauke, jer za mene odgovor na pitanje postoji li „vojna nauka“, i je li ona konstituisana, može se dati ne na osnovu umovanja već konkretnom analizom u kojoj meri ono što mi nazivamo „vojnom naukom“ odgovara zahtevima tih kriterija.

Koji su to kriteriji? To su opšte poznati kriteriji sa kojima se uvek susrećemo kada želimo da utvrdimo da li jednu teoriju možemo smatrati naučnom teorijom. Osnovni su: da je jasno i neosporno utvrđen predmet istraživanja te nauke; da postoji funkcionalna veza ove sa drugim naukama i da je ta nauka dobila mesto u sistemu nauka; da je saglasnost naučnih istina veća od nesaglasnosti, odnosno da postoji znatan broj proverenih hipoteza, koje mogu poslužiti kao oslonac za dalja istraživanja; da postoji zajednička terminologija, makar u osnovnim — da postoji, drugim rečima, dovoljan broj specifičnih termina kojima se koristi ta nauka, a čije je značenje precizno definisano; i, da su razrađeni osnovni stavovi u pogledu metoda i tehnika istraživanja kojima se služi ta nauka.

Opšte je prihvaćeno da se predmet „vojne nauke“ ne može ograničiti samo na oružanu borbu, na vojna dejstva, što je još uže, već da to mora biti širi kompleks rata, konkretno: priprema oružanih snaga, naroda i teritorije, odnosno celokupnog društva za rat. Ali akceptirajući to, odmah se nameće zaključak da takav kompleksan problem ne može biti predmet izučavanja jedne nauke. Danas nijedna nauka nema za predmet izučavanje neke globalne pojave u njenom totalite-

tu, već je predmet svake nauke poseban skup činjenica i problema koji se odnose na jedan predmet izučavanja. U potvrdu toga ima mnogo primera iz prirode, društva itd. Čoveka, kao što je poznato, izučavaju mnoge nauke. Isto je tako sa svim globalnim fenomenima.

Zato, ako bi i postojala „vojna nauka” ona bi, dosledno tome, morala da se bavi samo jednim aspektom rata, a ne ratom u celini. Rat kao društvenu pojavu izučavaju, odnosno treba da izučavaju, sve društvene nauke, mada se njime treba da bave i druge nauke, svaka sa svog specifičnog aspekta.

Već na osnovu toga nameće se zaključak da izraz „vojna nauka” (upotrebljen u jednini) nije ispravan. U fundamentalnoj primarnoj podeli predmeta nauka ne postoji kao nauka, već nauke koje izučavaju rat. Stav da postoji „vojna nauka” posledica je zamenjivanja principa klasifikacije i nivoa klasifikacije nauka. Odnosno, prenošenje elemenata jednog u drugi sistem klasifikacije. Podsetio bih samo na to da je još Engels jasno formulisao dva principa klasifikacije nauka: princip objektivnosti (po predmetima njihovog izučavanja, s obzirom na forme kretanja materije) i princip subordinacije (utvrđivanje veza i prelaza između nauka, polazeći od samih formi kretanja).

Razmatrajući ovo, nametnuo mi se zaključak da se ne samo u fundamentalnoj klasifikaciji, nego ni u funkcionalnoj klasifikaciji ne može govoriti o „vojnoj nauci” (u jednini). Funkcionalna podela polazi od oblasti ljudskog rada i života. U toj podeli susrećemo se sa mnogim takvim funkcionalnim oblastima. Zadržao bih se, primera radi, na poljoprivredi, medicini ili nekim drugim, dokazujući da ne postoji medicinska ili agronomska nauka, već medicinske i agronomske nauke. Ako pođemo komparativno, to se može reći i za takvu oblast ljudske delatnosti kao što je rat. On je veoma složena pojava kao i procesi proizvodnje (samo, naravno, specifična), pa se zato ne može pronaći gotovo nijedna nauka koja se ne bi bavila ratom. I veoma je značajno, naglasio bih, da se sve nauke u tom pravcu ubuduće još određenije usmere.

Mnogi uviđaju da se ne može govoriti o „vojnoj nauci” koja izučava rat, već o naukama koje izučavaju rat.

Ali, opravdanje za upotrebu termina „vojna nauka” oni pokušavaju da pronađu u tvrdnji da sve nauke nemaju jednaki značaj za rat (odbranu). Zato oni tim izrazom (pod kojim podrazumevaju „teoriju ratne veštine”) žele naglasiti da je „teorija ratne veštine” glavna, da ima odlučujući značaj za odbranu i da su sve nauke njoj podređene u izučavanju fenomena rata. Otuda izvode zaključak o potrebi prihvatanja supstitucije nauka, te smatraju dozvoljenim da se o celom sistemu govori na osnovu *usmeravajuće nauke*. U tom smislu se susrećemo i sa terminom „opštevojna nauka”, koji je za mene takođe neprihvatljiv.

Zabunu izaziva i činjenica da su se do sada razvili i postali uobičajeni neki termini, kao: vojna geografija, vojna istorija, vojna psihologija, vojna sociologija, itd. na osnovu čega su neki zaključili da se tu radi o naukama koje su se neposredno razvile u vojsci i da

one nemaju neposredniju vezu sa matičnim naukama. Do te zabune došlo je usled toga što se ne uviđa da tu nije reč o klasifikaciji nauka, na temelju primarnih već sekundarnih diferencijacija osnovnog predmeta istraživanja (na primer, sociologije na vojnoindustrijsku i sl.). Nije se dovoljno uviđala činjenica da postoji zavisnost svake od predmeta njenog istraživanja uopšte, ali i po pojedinim oblastima i da ovo prihvatanje podele po pojedinim oblastima ne znači napuštanje opštih zakonitosti. Drugim rečima, termin „vojni” je samo bliža odredba, uostalom dosta uslovna, zbog toga što je posledica sekundarnog, a ne primarnog nivoa klasifikacije predmeta.

U istom smislu, argumentacija bi se mogla naći ukoliko bismo se pozabavili i problemom metodologije. Sa stanovišta metodologije ne možemo takođe govoriti o „vojnoj nauci”, jer kada bi postojala homogena „vojna nauka”, tada bi i metodološki pristup morao biti jedinstven, u opštim stavovima. Međutim, očigledno je da nije tako.

Na osnovu svega toga nametnuli su mi se sledeći zaključci:

prvo, ne možemo govoriti o pojmu „vojne nauke” u smislu neke opšte teorije, koja bi se bavila izučavanjem čitavog kompleksa rata, i

drugo, samo uslovno možemo govoriti o vojnim naukama, ako pod tim podrazumevamo nauke koje se bave izučavanjem rata. U tom smislu možemo govoriti o sistemu vojnih nauka. No, ovo grupisanje izvršeno je ne s obzirom na primarnu klasifikaciju nauka, već s obzirom na područje ljudskog rada, odnosno gde se vrše specifična istraživanja i primena naučnih zakonitosti.

Ističući ovo, postavlja se problem: ako rat posmatramo kao globalni fenomen, koga izučavaju gotovo sve nauke, šta ostaje od tog celokupnog fenomena rata, šta sa svog aspekta ne izučava ni jedna nauka.

Razlažući rat kao predmet izučavanja, jasno je da u ovako shvaćenom sistemu „vojnih nauka”, ostaje kao posebna, drugim naukama neobuhvaćena oblast, teorija o principima, oblicima i metodama pripremanja i vođenja rata, boja, operacije i rata uopšte. Tu oblast je do sada izučavala „teorija ratne veštine”.

Može li se „teorija ratne veštine” smatrati naukom? U materijalima simpozijuma vidna su razmimoilaženja.

Terminološke prepreke često ometaju da se vidi suština. Naime, već sam termin „ratna veština” dovodi do toga da se njeno uzimanje u naučnom smislu čini apsurdnim. Ispada da neko želi da konstituiše nauku o veštini. Ne vidi se suština — da taj termin izražava više genetičko nego aktuelno značenje. Pri tome iznenađuje da se u prilazima nedovoljno razlikuje — ovo naglašavam — praktični i teorijski aspekt „ratne veštine”, pa se susreću i stavovi da se na osnovu toga što je veština vezana za praksu negira svaka mogućnost njegovog naučnog zasnivanja.

Dovoljno se ne vidi činjenica da je na celokupnom području ljudske delatnosti razvoj doveo do toga da se praksa nastoji teorijski zasnovati. Neosmišljene prakse, strogo uzevši, gotovo i nema. Ali i slabo osmišljena praksa je unapred osuđena da bude loša

praksa. Zato sve više dolazi do spoja između prakse i teorije koja izučava tu praksu. Moja osnovna teza jeste da postoji „ratna veština” kao praksa i kao teorija o toj praksi, naime, da je „ratna veština” danas dostigla nivo teorije. Mislim da je to i za mnoge druge van diskusije.

Međutim, postavlja se pitanje: u kojoj meri mi o toj „teoriji ratne veštine” možemo govoriti kao nauci? Nije li ona ostala samo na tlu teorijskih hipoteza i da li su se u njoj dovoljno iskristalisali određeni zakoni i utvrdile neophodne činjenice koje nam dozvoljavaju da tu teoriju smatramo, makar dobrim delom, naučnom. Tu sam se poslužio kriterijima naučnog vrednovanja svake teorije o kojima sam u početku govorio.

Moram reći da nisam jedini koji priznaje postojanje „teorije ratne veštine”, pa čak i njenu naučnu zasnovanost. Međutim, pojedinci koji o tome pokušavaju da nas uvere da je tako shvaćena „teorija ratne veštine” i vrhunska nauka u sistemu vojnih nauka, da je ona osnov za usmeravanje svih ostalih nauka, da je to opšta vojna nauka, nisu u pravu.

Takav stav je neprihvatljiv. Za to nalazimo uporište još u stavovima Engelsa koji je govorio da činjenica kakva će biti upotreba jedinica u borbi, koncepcija ratovanja i konkretni postupci, zavisi od nivoa i zasićenosti tehnikom, od ljudstva i ostalih činilaca. Smatram da bi predstavljalo napuštanje marksističkog gledanja na rat ako bismo „teoriju ratne veštine” suprotstavili ili izdigli iznad svih ostalih nauka.

Izrastanje „teorije ratne veštine” bio je istovremeno i integralan i difuzan proces koji je postepeno doveo do formiranja opšte i posebnih teorija. U sistemu „teorije ratne veštine” danas se susrećemo sa posebnim naučnim disciplinama (naglašavam naučnim disciplinama — ili teorijskim disciplinama): vojnom strategijom, vojnom operativom i vojnom taktikom.

Zaključujući ovo svoje naznačavanje osnovnih problema u vezi sa „teorijom ratne veštine” i njenom klasifikacijom, a u nemogućnosti da se šire pozabavim svim tim problemima, pomenuo bih samo još toliko da ima stavova koji „teoriji ratne veštine” pokušavaju da ospore karakter nauke i značaj napora da se ona konstituiše kao nauka. U tom smislu kreću se stavovi u koreferatu o *strategiji*.

Zauzimanje takvih stavova od strane simpozijuma bilo bi destimulativno za dalje naučno zasnivanje teorije „ratne veštine” kao nauke. Ukoliko budemo brže napredovali u naučnom zasnivanju „teorije ratne veštine” i u razvijanju oružanih snaga postizaćemo veće uspehe, jer praksa bez teorije je loša praksa, a veština bez nauke je loša veština.

Pukovnik *Luka DESPENJIĆ*: NEKI PROBLEMI VOJNONAUČNOG SISTEMA

Osnovno pitanje svake nauke, pa i vojne, jeste njena sposobnost da otkriva i spoznaje objektivne istine i da kvalifikovano rešava sve probleme koji se pred nju postavljaju na svakoj razvojnoj

etapi. Zbog obima i složenosti toga problema, koji zahteva široka i dublja posmatranja, zadržaću se samo na nekim osnovnim pitanjima.

Vojna nauka ima svoj naučni sistem, nezavisno od toga koliko je razvijen, sređen, u kom stepenu su raščišćeni naučni prilazi problemima i pojavama, koliko su spoznati zakoni, nužnosti i veze među pojavama. Brži razvoj stvarnosti od razvoja vojne misli na mnogim linijama doveo je vojnu nauku u određenu krizu u svetskim razmerama. Otuda se nameće potreba njene konsolidacije i preispitivanja celokupnog sistema. Vojna nauka nije ni osamostaljena kategorija. Ona je produkt opšteg razvitka — što se tiče njenih pogleda na rat, odnosa prema ratu i osnovnih oblika njegove primene i vođenja — i uslovljena je društvenim bićem i njegovim opštim pogledima na svet i na rat. Zato, ma koliko se javljala kao čisto naučna, u isto vreme se javlja i kao klasna kategorija. Ovo ističem zbog toga što su time velikim delom uslovljeni i njeni naučni prilazi ratu, njena naučna osnova i objektivnost u spoznaji pojava i procesa.

a) *Neki ontološki problemi vojne nauke.* Jedno od osnovnih pitanja vojne nauke jeste odnos mišljenja i bića. Vojna nauka, uzeta u celini, danas prolazi kroz etapu borbe među različitim teorijskim pogledima i pravcima, mada se i ne primećuju dovoljno sve njene razmere. Ta borba je, s jedne, nastala kao produkt razvitka a, s druge strane, ona poprima sličan karakter borbe koja se vodila i vodi između dijalektičkog materijalizma i njemu suprotnih pogleda.

Poznato je da rat ima svoje realno biće, prvo, kao objektivna društvena pojava i kao stanje odnosa u društvu, u vreme kada se vodi, i drugo, kao kategorija događaja, tj. kao proces sukoba koji ima svoj obim, oblik, trajanje, dinamizam i razvoj. I jedno i drugo su ontološke kategorije rata kojima vojna misao prilazi sa veoma različitih pozicija, zbog čega često ne uspeva da ih objektivno i svestrano spozna. Iz toga nastaju zapravo različiti pravci, kao što su determinizam, indeterminizam, metafizički mehanizam i teokratizam i neki drugi koji, zavisno od stepena njihovog uticaja, manje ili više dezorijentišu vojnu misao.

Po determinizmu, u oblasti ratnog bića prisutni su, manje ili više, idealistički princip nužne veze društva i rata kao „prirodnog sredstva” osvajanja i, njemu suprotan, vulgarno-materijalistički princip isključive uslovljenosti rata nastankom klasa, čijim se ukidanjem ukida i rat. Sve je svedeno na stroge odnose uzroka i posledica.

U oblasti događanja po determinizmu je sve nužno i sve određeno. Subordinitet se javlja u apsolutnom obliku, kao nezamenljivi princip kretanja, menjanja i razvoja oružane borbe. Ovde se ne radi samo o podređivanju radnje cilju, što predstavlja njihov nužni uzajamni odnos, koji se formira na teleologijskom principu, tj. na svrhovitosti rata, nego o subordinitetu u svim sferama radnje, počev od dejstava taktičkog značaja do mehanizma vojne koalicije. I brojni princip odnosa po determinizmu odlučujuće deluje na kre-

tanje i ishod borbe. Tehnicistička uslovljenost oblika dejstva i njihovog ishoda dobija vrednost apsolutnog faktora.

Suprotno determinizmu, indeterminizam ne priznaje nužnost ni u oblasti rata. On negira postojanje i delovanje zakona u ratu, ne priznaje uzročno-posledične relacije ni uzajamne veze među različitim pojavama. On ističe princip slobode subjekta u ratu i to samo u vidu „genija”, koji izvlači rat iz carstva slučajnosti, stihije i spontanog kretanja, dakle iz haotičnog stanja, daje mu sve potrebne elemente organizovanosti i vodi ga pozitivnom ishodu na bazi slobodnog izbora postupaka.

Metafizički mehanicizam polazi od materijalizma i na njemu formira stav o ratnoj tehnici kao osnovi, odnosno dominirajućoj komponenti ratnog zbivanja. Ostali faktori rata, među kojima i svest, imaju drugostepenu ulogu. Za njega se rat svodi na manje ili više mehanička kretanja, bez zakonitih veza među njegovim unutrašnjim elementima. Ratna sredstva velike uništavajuće snage — i drugi sistemi visokih tehničkih kvaliteta — jesu faktori na kojima se gradi i oblikuje celokupan sistem vođenja rata i odlučujuće deluje na njegov ishod.

Rat je oblast u koju je dijalektičko-materijalistički pogled na svet izvršio značajne prodore. On je najdalje otišao u oblasti revolucionarnog i oslobodilačkog rata i u identifikovanju rata po njegovoj društvenoj ulozi i njegovoj funkciji u društvu, deleći ratove na pravedne, nepravedne, odnosno osvajačke, odbrambene itd. No, to je manje ili više identifikovanje ratnog bića dok u njegovoj drugoj oblasti — u oblasti događanja — dijalektički materijalizam jedino je izvršio dublje naučne prodore u pripreme, organizovanje i vođenje revolucionarnog rata. Tome su dobrim delom doprineli i vulgarno-materijalistički i dogmatsko-pragmatički prilazi sovjetskih (i jednim delom kineskih) teoretičara, koji su uporni u nametanju svojih pogleda progresivnoj vojnoj misli.

Tako je jedna od fundamentalnih komponenata vojne nauke — ontološka komponenta — ostala nedovoljno spoznata i postavljena na objektivne osnove. Može se konstatovati da se naš, jugoslovenski, prilaz ovom problemu najviše približio njegovoj objektivnoj spoznaji a time i objektivnijem identifikovanju mišljenja i bića, i u oblasti rata, mada se ni ti pogledi nisu još oslobodili određenih uticaja drugih pravaca, a posebno determinizma i indeterminizma. Ono što je bitno za naše naučne prilaze ontološkim problemima rata jeste sve veća njihova dijalektičnost i težnja za daljim razvojem upravo na tim osnovama. Taj prilaz dobio je svoju osnovu u NOR-u i, nezavisno od snažnih uticaja spolja u posleratnom periodu, pokazuje sve snažniju tendenciju da se oslobodi svega što je negativno, prevaziđeno i neadekvatno da bi se održao taj kontinuitet i postavili objektivni temelji vojnoj misli, koristeći sve ono pozitivno što je do sada postigla vojna nauka uopšte. Ovde se zapravo ne radi o „posebnim” jugoslovenskim nego o objektivnim naučnim prilazima.

b) *Problemi naučnog saznanja*. Slično stanje je i u oblasti gnoseologije. Postoji čitav niz pravaca od kojih se polazi u naučnoj spoznaji pojava i procesa u ratu, koji često ne dovode ili ne daju mogućnosti da se dođe do objektivnih istina i do njihove potpune, odnosno maksimalno moguće spoznaje.

Jedan od najsnažnije prisutnih gnoseoloških pravaca u vojnoj misli jeste empirizam. Spoznajne mogućnosti empirizma su velike i vojna nauka u njemu nalazi značajnu osnovu za spoznaju mnogih istina. Međutim, empirizam je u mogućnosti da spozna samo ono stvarno, ono što jeste ili što se javljalo kao stvarno. Zato se njegove mogućnosti protežu samo do granica onoga što je dato kao gotova realnost i kao dovršeno zbivanje, tj. kao iskustvo. On prestaje tamo gde prestaje i ono što je senzualno. Zato empirizam nema naučne snage da dokaže nužnost. On ne može spoznati ni dokazati uzroke jedne pojave, ne može spoznavati procese njihovo kretanje, menjanje i razvoj, uzročno-posledične relacije i uzajamne odnose i uticaje među pojavama kojih u ratu ima toliko mnogo. Empirizam je spoznajni pravac stanja a ne procesa.

U vojnonaučnom saznanju ni dogmatizam nije bez snažnijih uticaja. On se ispoljava u nekoliko aspekata, među kojima su konzervativizam, antikriticizam, idealizam i neki drugi koji ne dopuštaju objektivnu spoznaju pojava u ratu, a posebno zakonitosti njegovog razvoja.

Skepticizam ide dalje od dogmatizma. On ne priznaje postojanje vojne nauke, jer se u ratu ništa dalje ne može spoznati van onoga što je stvarno, a i to stvarno je relativno jer ne pokazuje iste rezultate u različitim uslovima. Za skepticizam u ratu nema zakona ni sigurnih kriterijuma po kojim bi se mogle identifikovati i dokazivati nužnosti. Iz toga je nastao i sud da se ni ratna veština ne bazira na naučnosti, jer njenu bitnu stranu čini postupak, a ne i znanje. Tako skepticizam osporava vrednost saznanja i negira osnovni zakon jedinstva misli i radnje.

Metafizički instrumentalizam, koji se posebno ispoljava u savremenoj etapi razvitka, polazi od spoznaje materijalno-tehničkih kvantiteta i kvaliteta kao glavnih, čak jedinih, činilaca pobede ili poraza u ratu. On se na toj liniji uzdiže do idealizma. Fetišizirajući moć ratne tehnike, on polazi od stava da u oblasti teorijskog saznanja o vođenju rata jedinu bazu predstavlja ratna tehnika, a posebno nuklearna borbena sredstva. Taj oblik svesti naročito se ispoljava kod teoretičara onih zemalja koje raspolažu masovnom i savremenom ratnom tehnikom.

Što se tiče dijalektičkog materijalizma on je u oblasti gnoseologije učinio tek početne korake. Istina, spoznaja materijalnosti rata i oružane borbe i njihovog kretanja, menjanja i razvoja više nije sporna. To su već prihvatili i usvojili u manjoj ili većoj meri i kapitalistički teoretičari. Međutim, to nikako nije dovoljno. Ako ijedna društvena oblast ima duboku dijalektičku sadržinu onda je to rat, uzet u svim njegovim aspektima. Ni u jednoj društvenoj ob-

lasti nema toliko duboke borbe unutrašnjih suprotnosti kao u ratu, nema tako naglih skokova u razvoju, u prelazu kvantiteta u kvalitet, odnosu uzroka i posledica, nužnog i slučajnog, forme i sadržine, pretvaranja mogućnosti u stvarnost, itd. Sve to deluje u ratu kao njegovi nužni elementi, čije otkrivanje, spoznaju i usmeravanje mogu uspešno da vrše samo dijalektički prilazi i njima adekvatni naučni metodi. Uobičajeni stav da je materijalističko-dijalektička nauka — nauka otkrivanja, spoznaje i proučavanje samo najopštijih istina u postojanju, kretanju, menjanju i razvoju prirode i društva, ne bi se mogao uzeti kao realan. Poznato je da dijalektičko saznanje polazi od pojedinačnog, preko posebnog do opšteg i, obratno, da bi došlo do objektivnih i što potpunijih istina o jednom predmetu ili pojavi, što u svemu može nalaziti potpunu primenu i na rat u svim njegovim aspektima, a posebno na oružanu borbu.

U oblasti mogućnosti vojnonaučnog saznanja spadaju i naučne metode. No, ne bih se zadržavao na njima nego bih učinio samo neke napomene. I vojna nauka može uspostaviti neposredan odnos sa predmetom i objektivno ga spoznavati: prvo, samo preko odgovarajućih metoda; zato i ovde metode moraju odgovarati vrsti predmeta na koji se primenjuju; drugo, stepen naučne snage i njena objektivnost u spoznaji istina i ovde zavise od stepena identiteta mišljenja i predmeta; treće, vojna nauka samo delimično rešava problem spoznaje predmeta ako se ograničava na spoznaju samo spoljne stvarnosti i ako izgubi iz vida predmet koji „ne miruje”, u kom se neprekidno zbivaju određeni procesi, tj. ako ne posmatra predmet u njegovom kretanju, menjanju i razvoju i ne spoznaje uzroke koji dovode do toga; najzad, vojna nauka nikako ne staje tamo gde je završen spoznajni proces, ona iz toga izvlači naučne stavove ne samo o predmetu nego i o daljoj akciji i njenom usmeravanju.

c) *Neka pitanja naučnih težišta.* Vojna nauka imala je i ima svoja težišta u prilazu predmeta a da ih ipak nije dovoljno proverila, podvrgavala kritici i vršila njihova pomeranja kada se to javljalo kao neophodno. Jedno od njenih težišta je oružana borba, što je sasvim realno, s obzirom na njenu funkciju u okviru rata. Ali, ona ima svoja težišta i u okviru oružane komponente. Naime, ako se uzme njeno angažovanje u celokupnoj oblasti oružane borbe nije teško primetiti da je ona dobrim delom bila — a u pojedinim sredinama, posebno dogmatskim značajno je i ostala — više teorija iskustva i teorija stanja a manje teorija procesa. A rat, posebno oružana borba, nije stanje nego proces u svakom svom pojedinom elementu. Preko toga procesa upravo se i zbivaju sve radikalne promene i celokupan tok, razvoj i ishod rata. Zato se proces, a ne gotovo stanje, javlja primarnom obavezom i osnovnim težištem vojne nauke. Spoznaja stanja je samo jedan stupanj (a ne završni oblik) spoznaje i samo osnova sa koje je moguće ići od stvarnog ka istraživačkom. Vojna nauka, uzeta uopšte, ulaže u novije vreme velike napore da se što više pomeri iz faktografske i deskriptivne ka istraživačkoj oblasti.

Drugi problem, koji stoji u vezi s tim, i čak deluje kao uzrok takvom formiranju težišta vojne nauke, jesu mogućnosti saznanja.

Pored nedovoljno sredenog i još neizgrađenog naučnog sistema, na mogućnosti vojne nauke deluje i karakter njenog predmeta. Gotovo da nema naučne oblasti, a posebno društvene, koja bi za nauku predstavljala toliko složen problem kao što je rat. Dok se kod pojedinih nauka mogu na pojedinim tačkama prekidati istraživanja za kraći ili duži vremenski period, a da se kod njihovog predmeta nisu u međuvremenu zbile nikakve značajnije promene, ratni proces negira svaku takvu mogućnost. Kod njega se ne mogu naučni rezultati konzervirati u epruvetama ni u elaboratima, sem kada se radi o pojavama koje manje ili više miruju kao što je uopštavanje iskustava i konstatovanje gotovog stanja u pojedinim etapama. Međutim, u vreme kada se vodi, rat negira takve mogućnosti ili ih svodi na sasvim nizak stepen, pošto se ne postavlja u pasivan odnos prema naučnom posmatranju. On deluje aktivno i nikada nije identičan sebi pri svakoj, makar i neznatnoj promeni mesta, vremena, uslova i kvantitativno-kvalitativnih veličina. Oštrina njegovog polariteta i razmere i dubine borbe suprotnosti, koja iz toga nastaje, proizvode nagle i skokovite obrte, menjaju kvantitativne i kvalitativne veličine, mesto, vreme, uslove i oblike razvoja.

To vojnu nauku stavlja pred izuzetno teške i složene probleme kakvi se ne mogu pojaviti, na primer, pred pedagogijom, sociologijom, pravom pa ni ekonomijom i nekim drugim društvenim naukama, jer se procesi u njihovim predmetima odvijaju mirnije, skladnije, bez naglih i radikalnih skokova, obrta, promena i sa manjim posledicama. Vojna nauka je zbog toga često zastajala pred tim problemima, nekada potpuno, gubeći osećaj mogućnosti da ih shvati, spozna i rešava. Zbog toga se velikim delom uneo Hjumovski skepticizam u vojnu nauku, a zajedno s njim se snažnije utvrđivao nedovoljno spoznati pojam ratne veštine kao „zamena nemoćne nauke“, ali i kao određeni protest protiv te nemoći. Otuda je veština dugo živela u iluzijama, a jednim delom i danas živi, čak ponegde i kod nas, da ona nije istovremeno i nauka, štaviše, da u njoj nema elemenata nauke.

General-major *Dušan DOZET*: NAUKA ILI VEŠTINA

Želim da diskutujem na temu — nauka ili veština. Odmah moram reći da se nalazim u dosta neobičnom položaju. U pitanju je simpozijum o vojnoj nauci, a ja pokušavam da afirmišem gledište o tome da postoji i ratna veština. Budući da je, po mom shvatanju, koncept glavnog referata apsolutizirao ulogu vojne nauke, došao sam u priliku da zastupam tezu da ratna veština nije istorijski prevaziđena. No, kako bih zbog toga mogao biti i pogrešno shvaćen, ja se izvinjavam što moram reći da sam pre sedam godina bio silom prilika u situaciji da pišem jedan teorijski materijal o tome da li postoji vojna nauka i da sam se još tada nedvosmisleno izjasnio u prilog postojanja vojne nauke ili vojnih nauka. U to vreme je bilo

dosta malo drugova koji su se time bavili i ja se usuđujem da sebe svrstam u one koji su se na početku naših razmatranja o tim problemima jasno iskazali. Prema tome, kontekst glavnog referata je taj što je uslovio ovakav moj pristup u koreferatu i diskusiji. Pri tome sam se trudio da i u koreferatu o *strategiji* veoma jasno, po mom mišljenju, afirmišem ulogu nauke, jer smatram da je egzistentnost nauke ne samo van spora nego i da se udio nauke iz dana u dan neprekidno povećava.

U svojoj tezi nisam polazio, pre svega, od semantičkih logičko-teorijskih, pa čak ni od epistemoloških osnova. Mene je zanimao kompleksniji društveni aspekt ovog problema. Kao prvo postavlja se pitanje zbog čega je marksizam konstituisao strategiju i taktiku i zbog čega su Lenjin i Marks, na tu temu, doslovno rekli sledeće: „Među najzlomernija i verovatno najraširenija iskrivljavanja marksizma koja vrše vladajuće socijal-demokratske partije ide oportunistička laž da je priprema ustanka uopšte odnos prema ustanku kao prema veštini — blankizam” (Lenjin). I zatim, parafrazirajući Marksa, Lenjin napominje da se baš Marks, na najodređeniji, najprecizniji i najkategoričniji način izjasnio u tom pogledu, nazvavši ustanak baš veštinom.

Prvo, nije sporno da je nauka uvek (pa i vojna nauka) mnogostrano uža od obilja situacija realne stvarnosti, životne prakse, naročito kad su u pitanju rat i oružana borba. Kad je u pitanju sfera društvenog života, nauka može da otkrije opšte zakonitosti i tendencije razvitka i da, samim tim, ostavi dosta različitih alternativa i varijanti koje treba na prikladan način odabrati, u skladu sa konkretnom istorijskom situacijom. Mislim da nam taj argument već sam po sebi govori o tome da nikada nauka sama neće biti dovoljna. U ovom daljem izlaganju neću govoriti o ulozi i značaju nauke, jer pretpostavljam taj deo istine.

Drugo, mislim da ne bismo smeli dozvoliti apsolutiziranje tzv. kvantitativnih metoda naučnog istraživanja, kao metoda vojne nauke. Apsolutiziranje tih metoda vodi u scijentizam kao filozofski pravac i u pozitivizam, koji se, koliko je meni poznato, čak i na Zapadu postepeno prevazilazi. Scijentizam i pozitivizam su opasne pretpostavke za konstituisanje dominirajuće tehnokratske svesti, koja bi mogla imati veoma štetne posledice za društveni koncept opštenarodne odbrane. Uostalom, nije slučajno da je današnja strategija u svetu prevashodno tehnokratska strategija. Uzmite, recimo, devizu američke strategije — tehnikom protiv masa, ekonomijom protiv ideja. Svi američki strategijski modeli, i ne samo američki, izražavaju tu esencijalnu ideju. Šta više, i svi porazi američke strategije u lokalnim ratovima očito vuku koren i iz ovakvog idejno-teorijskog pristupka problema strategije. Ja mislim da i savremena futurologija, bez obzira što ima elemenata naučnosti, pre svega, predstavlja ideologiju, a kad je u pitanju futurologija koja predočava vojnu sliku sveta u budućnosti, onda ona i te kako ima prizvuk ideologije. Zbog toga smatram da konceptualna osnova naše vojne strategije i uopšte doktrine opštenarodne odbrane predstavlja za konzistentan naučni prilaz najznačajniji momenat naučne

metodologije. U tom sklopu mjerenja nekih elemenata mogu biti veoma značajna.

Treće. Po mom mišljenju, ne postoji automatizam ispunjavanja naučnih funkcija strategije, onako kako se eksperimenti izvode u laboratoriji. Sfera strategije predstavlja, u stvari, jednu tampon zonu koja se nalazi između nauke i prakse i koja služi za transformisanje sistematizovanih naučnih znanja u stvaralačku akciju. Ta zona ima dva pola, s jedne strane je pol nauke, a s druge je pol prakse, akcije, stvaralaštva. Zbog toga smatram da su ratna veština i strategija dvopolne, da su i nauke i veštine.

Četvrto. Ne možemo zanemariti ulogu ličnosti u istoriji niti svojstva te ličnosti. Danas, očigledno, pogotovo kad je reč o opštenarodnoj odbrani, nije u pitanju samo teza o ulozi ličnosti već i teza o ulozi naroda u konstituisanju i realizaciji koncepta opštenarodne odbrane i naše vojne strategije.

Peto. Mislim da je jedno od centralnih pitanja dileme — nauka ili veština i odnos prema politici. Ako apsolutiziramo egzistencijalnost nauke, uloga politike je sasvim drukčija, jer je odnos politike prema nauci drugačiji nego odnos politike prema veštini.

Mi smo još uvek političko društvo i u takvom društvu politika još uvek ima vodeću idejno-političku ulogu u odnosu na strategiju. Takva vodeća uloga politike ima sudbonosno značenje i dosta dugo će je imati. Međutim, mi danas više ne možemo odnos vojne strategije prema politici shvatiti samo kao odnos prema državnoj i partijskoj politici. U našim uslovima je otpočeo proces socijalizacije politike i zbog toga se pojavljuje i odnos strategije prema takvoj neklasičnoj, transformišućoj politici, što dobija sve krupnije, fundamentalnije značenje. U pitanju je odnos strategije prema agregatima društvenog razvoja, prema subjektima društveno-političkog sistema, koji su, u isto vreme, i subjekti opštenarodne odbrane. Zbog toga odnos vojne strategije i politike, a to znači i dilema nauka ili veština, za nas nije beznačajan. U vezi s tim ja se ne slažem sa tezom da se bitno izmenio odnos između politike i strategije, da je došlo do sinteze u kojoj se ne može tačno odrediti šta je političko, a šta vojnostrategijsko. Ja sam svestan toga da je nastupilo niz izmena u odnosu politike i strategije, ali, po mom mišljenju, mehanička sinteza politike i strategije može imati karakter militarističkog modela, kao što je model vojnog, političkog i privrednog kompleksa na Zapadu. Nama takav model ne odgovara. Zbog toga je potrebno da sferu političkog jasno uočimo, da shvatimo njenu vodeću ulogu u odnosu na vojnu strategiju. U tom pogledu, koncepcija opštenarodne odbrane predstavlja prevashodno političku koncepciju, u neklasičnom smislu političkog.

Šesto. Ja sam potpuno svestan ogromnog značaja naučno-tehnološke revolucije i njenog uticaja na karakter i sadržaj vojne nauke i vojne strategije. Međutim, treba upozoriti i na to da je savremena naučno-tehnološka revolucija u svakom svom elementu realna osnova za konstituisanje jednog menadžerskog, tehnokratškog pristupa svim problemima, pa i vojnim problemima, ukoliko naporedno sa trendom naučno-tehnološke revolucije ne ide i izmena

društvenih odnosa. Tek u viziji postindustrijskog društva, ako je u isto vreme to i vizija komunističkog društva, možemo zamisliti da će u takvim uslovima naučna svest biti dominantni oblik društvene svesti. Ali, ja bih pledirao na to da ne izgubimo iz vida današnju realnost, realnost koja nas upućuje na to da shvatimo da smo daleko i od postindustrijskog i od komunističkog društva i da zbog toga moramo voditi računa o tome da u našim uslovima vojna strategija i politika imaju realno mesto. Jer, pomenuta vizija predstavlja jednu kvalitetno drugu situaciju, u kojoj, uostalom, neće ni biti ratova, pa, prema tome, ni vojne strategije, ni ratne veštine, ni vojne nauke.

Pulkovnik *Savo POPOVIĆ*: TEORIJA RATNE VEŠTINE
A NE VOJNA NAUKA

Prema diskusiji i iznošenim stavovima na ovom simpozijumu vidi se da u našoj društvenoj misli uglavnom nema teoretičara koji negiraju naučnost vojne teorije i u tom smislu postojanje vojne nauke. Međutim, postoje značajne razlike u stavovima oko pitanja da li se u slučaju vojne teorije radi o posebnoj vojnoj nauci.

Pošto sam ostao na stanovištu koje ne prihvata sistem vojnih nauka nego teoriju ratne (vojne ili vojnoodbrambene) veštine, pokušaću da obrazložim svoje stanovište.

Prvo, smatram da je van spora konstatacija po kojoj ne postoji skoro ni jedna delatnost u društvu koja se, u manjoj ili većoj meri ne bi oslanjala na nauku i naučna saznanja. To, svakako, važi i za vojnu delatnost. Bez nauke se odavno ne može pripremati niti primenjivati oružana sila. Međutim, koristiti se naukom ili oslanjati se na nauku u bilo kojoj delatnosti, ne znači i da ta delatnost obavezno pretpostavlja i posebnu sopstvenu nauku, a još manje posebnu „vodeću” nauku sistema nauka koje tu delatnost sa raznih aspekata izučavaju.

Uzmimo borbu protiv sila prirodne stihije kao što su napr. poplave, koje po nekim elementima podsećaju na rat. Ovde je uspeh teško zamisliti bez oslonca na naučna znanja i naučne tekovine. Pa ipak, nemamo posebnu nauku, tj. nauku o borbi protiv poplava koja bi bila osnovica, odnosno „vodeća” nauka za širi naučni sistem.

Drugo, van spora je, takođe, konstatacija da nema ni jedne složene društvene pojave (pogotovo, globalne društvene pojave), koja bi se u savremenim uslovima istovremene raščlanjenosti, odnosno specijalizacije i međusobne povezanosti nauka i naučnih disciplina, mogla sveobuhvatno razmatrati bez interdisciplinarnog naučnog tretiranja, tj. bez saradnje više nauka i naučnih disciplina. Razume se da je to slučaj i sa vojnim kompleksom.

Pre nego što pređemo na razmatranje problema naučnog tretiranja vojnih pojava, neophodno je prvo pobliže odrediti koje su to pojave u društvenoj stvarnosti koje opravdano možemo smatrati vojnim pojavama, u koju sferu društvene stvarnosti spadaju i šta je zapravo to što ih čini vojnim, i, drugo, koja je to naučna teorija

koja je usmerena ili treba da bude usmerena, na izučavanje one specifičke koja te pojave čini vojnim, a ne, recimo, ekonomskim, političkim, kulturnim, ideološkim, tehničkim, tehnološkim, itd., iako one imaju ili mogu imati, sva ova i druga svojstva. Drugim rečima, koja su to svojstva koja određene pojave čine vojnim i koja bi trebalo da izučava posebna, tj. vojna nauka, s obzirom da druge nauke to ne čine. Oni koji se zalažu za posebnu vojnu nauku ističu da su to vojska i rat ili vojska i oružana borba kao bitan sadržaj rata. Ali, pošto su u savremenim uslovima i vojska i rat sveobuhvatne društvene pojave, to pristalice posebne vojne nauke traže rešenje u sistemu vojnih nauka u kojima bi nauka o ratnoj veštini predstavljala vodeću nauku.

U odgovoru na pitanje, da li su ovakva shvatanja naučno održiva, smatram da treba poći od činjenice da su i vojska i oružana borba (a pogotovo rat u celini) po postanku, razvoju, funkciji i sl., društvene pojave i to one koje spadaju u sferu politike. Kratko rečeno, to su, pre svega, političke pojave. Nema nikakve potrebe dokazivati da je vojska politička institucija par excellence, čija funkcija se ni izdaleka ne iscrpljuje u vođenju oružane borbe. Politička sila i politička vlast u klasnom društvu nikada se nisu ni mogle zamisliti bez vojske.

Ako je u pojedinim istorijskim situacijama i u pojedinim društvima dolazilo do političke aktivizacije masa, a time i do podružljavanja političke vlasti kao u revolucijama ili u narodnooslobodilačkim ratovima, a znatnim delom i u drugim pravednim —odbrambenim ratovima, izraz toga je, po pravilu, bilo naoružanje naroda, odnosno široka demokratizacija oružane sile. Isto tako, oružana borba između država, društvenih zajednica i grupa nije ništa drugo nego najoštrij oblik društvene i to, upravo, političke borbe. Rat i jeste rat upravo zbog toga što najoštrij, krajnji oblik političke borbe dobija glavnu reč. Međutim, u njemu se primenjuju i svi drugi oblici političke borbe, stapajući se sa oružanom borbom.

Pretnja oružanom silom i oružano nasilje bili su u starim klasnim društvima (robovlasničkom i feudalnom) osnovna, gotovo jedina sredstva političke borbe. U buržoaskom društvu nastaje čitav arsenal sredstava, oblika i metoda političke borbe, pri čemu se primena oružanog nasilja tretira kao krajnje sredstvo, koje se čak nazivalo, i danas se često naziva, nepolitičkim. Međutim, to krajnje sredstvo dobijalo je za politiku sve veći značaj ukoliko je čitav ostali arsenal sredstava i metoda političke borbe nužno postojao nedovoljan, odnosno nedovoljno efikasan, za obezbeđenje vladavine buržoaske klase.

Budući da su, pre svega, političke pojave, vojska i rat su takođe predmet izučavanja društvenih nauka, pri čemu sintezu njihovih bitnih društvenih svojstava normalno treba da daju političke nauke. Opšte zakonitosti razvoja vojske i rata nemoguće je otkrivati van uzajamnih odnosa i veza sa drugim društvenim, na prvom mestu političkim pojavama. Međutim, vojska i rat su takve političke pojave koje se po određenim svojstvima razlikuju od svih drugih političkih pojava. Bitna razlika je u tome što je vojska istovre-

meno i posebna tehnička organizacija. Ona je posebna „industrija koja ubija ljude“, kako je govorio Marks. Ona, naime, poseduje posebna tehnička sredstva za ubijanje i razaranje, posebna „oruđa“ za poseban „rad“. U tom smislu rat nije ništa drugo nego posebna „tehnologija“, posebna „proizvodnja“ smrti i rušenja. Sva ta sredstva su proizvod tehničkih nauka. Konstrukcija i funkcionisanje sredstava ratne tehnike počiva na zakonitostima tehničkih nauka.

Prema tome, vojska i rat u smislu oružane borbe kao suštine rata su istovremeno društvene i to političke pojave i svojevrsne tehničko-tehnološke pojave. Vojna delatnost, po kojoj se i rat i vojska nazivaju i vojnim pojavama, po mom mišljenju, predstavlja svoju svojevrsnu sintezu političke i stručno-tehničko-tehnološke delatnosti. U praksi, naime, vojna delatnost podrazumeva takvu vrstu delatnosti u kojoj se sa stanovišta politike, njenih karakteristika i zadataka i radi ostvarenja njenih ciljeva, priprema upotreba i stvarno upotrebljavaju posebna tehnička sredstva, posebna „oruđa“ za ubijanje i rušenje. Radi se, dakle, o pripremanju (konkretnoj izgradnji organizacije, obučavanju i uvežbavanju pojedinaca i masa) i primenjivanju oblika i metoda ubijanja i rušenja polazeći od karaktera politike i isključivo radi ostvarenja njenih ciljeva. — A to je, pre svega, veština.

Zadatak vojnih stručnjaka i teoretičara nije nikada bio niti može biti da istražuju zakonitosti u oblasti političkih pojava, a to znači ni u oblasti nastanka i razvoja vojske i rata. To je stvar političkih i drugih društvenih nauka. Isto tako njihov zadatak nije ni da utvrđuju zakonitosti u oblasti tehničkih nauka, niti da konstruišu i proizvode sredstva za oružanu borbu. Njihov zadatak je da rešavaju probleme kako društvene i tehničke zakonitosti, rezultate i iskustva društvenih i tehničkih nauka da iskoriste radi najefikasnije pripreme i primene metoda i postupaka u oružanoj borbi.

Kakav je način oružane borbe moguć i kakvi izgledi zaraćenih strana se mogu očekivati u pogledu pobede i poraza, nemoguće je predvideti bez korišćenja rezultata društvenih nauka u istraživanju društvenih (društveno-ekonomskih i društveno-političkih) uslova, niti bez poznavanja rezultata tehničkih nauka u oblasti izgradnje ratne tehnike. Upravo u tom smislu teorija ratne (vojne) veštine svojevrsna je sinteza društveno-političkih i tehničkih nauka.

Teorija ratne veštine razmatra pitanja korišćenja rezultata društveno-političkih i tehničkih nauka u upoznavanju društvenih i materijalno-tehničkih uslova i mnogih faktora u sklopu njih, radi pripremanja (organizovanja i uvežbavanja) oružanih snaga i vođenja oružane borbe. Naučna je ne toliko sama po sebi, nego prvenstveno onoliko koliko je u stanju da se oslanja na sve ostale, pre svega, političke i tehničke nauke i da što tačnije izrazi, između ostalog, izvanrednu specifičnost, složenost i raznovrsnost oblika i metoda vođenja oružane borbe u kojoj, zbog najoštrijeg sukoba suprotnih volja, povremenosti (rat ne traje stalno) ne može a da ne postoji, pored opštih zakonitosti i principa (u okvirima veza i odnosa sa drugim političkim i društvenim pojavama, oblicima i metodima

borbe), izvanredno mnogo, mnogo više nego u svim drugim delatnostima nepoznatog, neočekivanog i promenljivog.

Na osnovu svega što je izloženo, smatram da nema naučnog osnova za postojanje posebne, sveobuhvatne vojne nauke, kao ni sveobuhvatnog sistema vojnih nauka, u kome bi nauka o ratnoj veštini činila „vodeći” deo takvog sistema.

Može se samo uslovno nazvati vojnom svaka društvena ili prirodna nauka u onom obimu u kome je usmerena na vojnu delatnost pa i na rat i vojsku uopšte. Međutim, time te nauke ne prestaju biti ono što jesu, kao što to ne prestaju da budu ako su npr. usmerene i na probleme razvoja turističke privrede. Smatram da se idejni izvori takvih konstrukcija, kojima se vojna nauka pretvara u sveobuhvatnu nauku, u neku ruku nauku nad naukama o vojsci i ratu, ne nalaze samo, niti prvenstveno, u opštoj tendenciji raščlanjivanja i istovremenog integrisanja nauka, te u vezi s tim stvaranja interdisciplinarnih nauka i naučnih sistema, nego, kad je reč o vojnoj nauci, prvenstveno u razvoju društvene uloge vojnog fenomena.

Naime, nije teško utvrditi da vojna organizacija u savremenom svetu (u eri državnog kapitalizma i administrativnog socijalizma) dobija, naročito u velikim državama, razmere nepoznate u istoriji. Armije kao relativno zatvorene i od društva odvojene institucije postale su već i u periodu relativnog mira stožeri takvih vojnih sistema, koji u velikoj meri obuhvataju privredne, naučne, zdravstvene i druge institucije, a početkom rata u orbitu oružane borbe ulaze ili se predviđa da uđu, celokupni materijalni i drugi potencijali društva. Kao izraz takve pojave, koja se naziva militarizam, u neposrednoj nadležnosti armije pojavili su se kao sastavni delovi šireg sveobuhvatnog vojnog sistema posebna vojna privreda, vojnotehnički i drugi vojnonaučni instituti, posebne vojne zdravstvene i druge institucije, itd., pri čemu su i formalno institucionalizovane u okvirima armijske organizacije. Takva institucionalizirana stvarnost našla je izraz u stvaranju sistema vojnih nauka sa vodećom opštom vojnom naukom. Na taj način se vojnoteorijska, pa i društvena misao o vojsci i ratu, zatvorila od društva i obavila velom misterije kao nešto što je dokučivo samo odabranom sloju vojnih profesionalaca.

Vojniziranje raznih društvenih delatnosti po logici stvari vodilo je vojniziranju društvenih teorija o vojsci i ratu. Pri tome, uopšte nije bitno da li se te teorije u nekoj zemlji i formalno priznaju za nauke ili ne. Zbog posebne pozicije armije, kao zatvorene i za državnu politiku veoma osetljive institucije, zbog manje ili veće militarizacije politike na osnovi sračivavanja vrhova političke birokratije i vojne hijerarhije u kojima ova poslednja igra sve veću ulogu, zbog narastanja uloge vojske, celokupan naučno-teorijski rad, koji se na bilo koji način odnosi na vojsku i rat institucionalizira se u okvirima armije ili na drugi način stavlja pod njen patronat i kontrolu. Na taj način se ovaj rad uspešno usmerava i kontroliše od državno-vojnog vrha. Zbog toga je u savremenim armija-

ma i u okvirima njenih institucija zaposlen veliki broj politikologa, sociologa, ekonomista itd.

Međutim, armija, odnosno njena hijerarhija, nije monopolisala samo naučno-teorijsko tretiranje armije i rata. Iz već spomenutih razloga ona je otišla i dalje. Teoretičari iz armijskih institucija pojavljuju se sve više u ulozi analitičara i eksplikatora i drugih društvenih, posebno političkih pitanja. Svedoci smo pojave da se oni aktiviraju naročito u razmatranju problema međunarodnih odnosa.

U našem društvu vojna delatnost poprima kvalitativno nov smisao i sadržaj. Razvojem samoupravljanja ostvaruje se područvljavanje politike, a time nužno i vojnih poslova. Vojno pitanje kao veoma važno političko pitanje koje je bilo gotovo u isključivoj nadležnosti najviših državno-vojnih organa, postaje sve više opštedruštveno pitanje. Vojna delatnost u našem društvu se definitivno pretvorila u trajnu isključivo odbrambenu, i na taj način, po suštini stvari u antiratnu i antimilitarističku delatnost celog društva. To je smisao koncepcije opštenarodne odbrane i njene realizacije u vidu izgrađivanja kvalitativno novog odbrambenog sistema na osnovi naoružanja naroda. Naravno, država i armija, kao njena institucija sa profesionalnim stručnim kadrovima, imaju u tom sistemu veoma važnu ulogu.

Sa stanovišta koncepcije opštenarodne odbrane sve delatnosti i institucije našeg socijalističkog društva postaju aktivni činioci odbrane. Radi se o samoorganizaciji društva isključivo radi odbrane, što je sušta suprotnost militarizaciji. Prema tome, uključujući se aktivno u odbrambene napore, društvene institucije i delatnosti ne postaju vojne. Sa istog stanovišta i sve nauke i naučne institucije aktivno se usmeravaju i na odbrambena pitanja u području svoga rada čime se, naravno, ne vojniziraju, a pogotovo ne institucionaliziraju u armijske okvire. Pravac razvoja opštenarodne odbrane u našem društvu nužno ide ka tome da svaka naučno-tehnička, naučno-medicinska ili ma koja druga naučna institucija (fakulteti, instituti, škole) bude na određen način osposobljena za odbranu u onom smislu u kome su to sada institucije takve vrste u armiji.

Vojnostručni i vojnoteorijski rad u našem društvu imaju naravno za odbranu veliki značaj. Zadatak vojnoteorijskog rada jeste da, na osnovu rezultata drugih nauka, u prvom redu političkih i tehničkih, kao i na osnovu ratnih iskustava i vojnoteorijskih radova drugih zemalja, nalaze rešenja za što uspešniju pripremu naoružanog naroda (armije, teritorijalne odbrane i naroda uopšte) radi primene najadekvatnijih oblika i metoda oružane borbe u uslovima odbrane od agresije.

Međutim, za našu odbranu bilo bi štetno ako bismo taj rad mistificirali i uzdizali na pijadestal neke teško savladive nauke isto toliko koliko i potcenjivanje značaja toga rada. Teoretičari vojne veštine daće značajan doprinos odbrambenoj sposobnosti našeg društva samo ako svojim radovima budu podsticali stručnu obučenosť, ali istovremeno i inicijativu i stvaralaštvo naroda u pronalaženju najadekvatnijih oblika i metoda oružanog otpora eventualnom agresoru. Drugim rečima, oni se moraju zalagati za kvalitetno

novu vojnoodbrambenu veštinu, tj. veštinu koja će se zasnivati na vojnostručnoj obučenosti i stvaralačkoj aktivnosti celog naroda u pripremanju i vođenju odbrane. Ako to ne bismo imali u vidu mi bismo mogli pasti pod uticaj vojnog tehokratizma i onih kvazinaučnih rešenja koja ga favorizuju kao jedino racionalan i efikasan.

Najzad, smatram da je, sa stanovišta naše koncepcije, neophodno za našu vojnoteorijsku misao i praksu zameniti termin ratna ili vojna veština terminom vojnoodbrambena veština.

Akademik prof. dr Radomir LUKIĆ: VOJNE DISCIPLINE — NAUKE ILI VEŠTINE?

Iako smo u svoje vreme već izneli naše mišljenje o ovom pitanju, ovde ćemo ga ponovo izneti u nešto podrobnijem obliku. Naravno, daleko je od nas i pomisao da ovde iscrpno pretresamo sve razloge u prilog jednog ili drugog gledišta, razloge koji su, uostalom, vrlo dobro izneti u referatu i drugim priložima na ovom savetovanju i ranije. Te razloge mi ovde uglavnom podrazumevamo. Nama se čini da se pravi domašaj njihov može tačno odrediti tek ako se neke međusobno tesno povezane pojave jasno razgraniče, jer nam izgleda da se upravo zato što one nisu jasno razgraničene i dešava da se nosioci različitih mišljenja nedovoljno razumeju: oni, u bitnosti, imaju isto mišljenje, s manje značajnim razlikama, iako misle da imaju suprotna mišljenja. Naime, mislimo da niko ne tvrdi niti da su vojne discipline čista nauka niti da su čista veština. Svi se, prema tome, slažu, da su one i jedno i drugo. Čak razlika nije, kao što se misli, ni u naglasku. Uvereni smo da pomenuta jasna razgraničenja mogu doprineti da se uvidi ova istina.

Počecemo izrazom vojne discipline. Upotrebljavamo reč disciplina upravo zato da bismo izbegli da odnosne pojave — tj. uglavnom strategiju i taktiku (dodajući tu i teoriju operacija ili i štošta drugo) — nazovemo naukom ili veštinom i time unapred zauzmemo stav. Tek na kraju našeg izlaganja biće, nadamo se, jasno da li i u kom smislu možemo upotrebiti i izraz nauka, odnosno veština.

Što se tiče izraza nauka, on se više-manje saglasno upotrebljava radi označavanja sistematskog, objektivnog (intersubjektivno proverljivog) znanja o određenom predmetu, te stoga i ne treba bliže ulaziti u određivanje njegovog značaja. Međutim, s izrazom veština nije tako. Ovaj izraz se upotrebljava u više različitih značenja, te otud i nije jasno šta ko tvrdi kad npr., kaže da strategija nije nauka nego veština ukoliko prethodno ne kaže jasno šta razume pod izrazom veština. Ali ako se podrobnije ispita celo izlaganje u kome se tako nešto tvrdi, ipak se može jasno razabrati o čemu je reč, te se tako dolazi do toga da se izrazu veština daju uglavnom tri različita značenja.

Prvo takvo značenje je ljudska osobena sposobnost (talent, dar) da se odaberu i upotrebe najpogodnija sredstva radi ostvarenja datog cilja. U tom smislu se kaže da neko ima veštinu ili da je vešt. I kad se kaže, npr., da vojskovođa mora biti obdaren da bi

uspešno izvojevao pobjedu, a da nije dovoljno samo da bude učen, da ima znanje, onda se, u stvari, misli da treba da raspolaže veštinom, odnosno sposobnošću o kojoj je reč.

Drugo značenje izraza veština je nešto konkretnije — to je samo radnja kojom se postiže cilj. Određena konkretna veština se sastoji iz skupa odgovarajućih radnji koji je više ili manje sistematizovan i kojim se postiže određen cilj. Tako kad se kaže, npr., da strategija nije nauka, jer se na licu mesta, u konkretnoj situaciji, mora naći konkretno najbolje rešenje koje obezbeđuje pobjedu, onda se pod veštinom u osnovi ne misli na sposobnost za radnje nego na same radnje — na konkretno biranje pogodnih sredstava i na njihovo konkretno upotrebljavanje, tj. na konkretno izvođenje odnosnih radnji. Ovde je, dakle, veština izjednačena s praksom. To se isto čini i kad se tvrdi da je recimo, strategija utoliko nauka ukoliko uopštava ljudsku praksu, a inače (tj. ukoliko je sama praksa) ona je veština.

Najzad, veština u trećem značenju čini skup pravila o ljudskoj delatnosti, tj. skup normi kako treba delati da bi se postigao određen cilj. U ovom značenju se veština uzima kad se o njoj govori kao o primenjenoj nauci i kad se, prema tome, strategija kao nauka razlikuje od strategije kao primenjene nauke, tj. kao veštine.

Prema tome, treba razlikovati tri razna značenja izraza veština: sposobnost za radnju, pravilo kako vršiti radnju i, najzad, samu radnju. Sva tri značenja su često u upotrebi, pa se ne može reći da je samo jedno od njih ispravno, pravilno, i da drugo treba odbaciti. Naprotiv, sva tri su ravnopravna i opravdana jezičkom upotrebom i pravilima. Rešenje našeg pitanja, prema tome, ne može se naći nikakvim unapred prihvaćenim isključivanjem jednog ili više značenja reči veština. Rešenje se može tražiti samo ako se ova značenja jasno razlikuju i ako se postane svestan da ljudi koji upotrebljavaju isti izraz (veština) ipak ne govore isto ukoliko ga upotrebljavaju u raznim značenjima. I to je upravo slučaj o kome raspravljamo. Kad razni pisci kažu da je, recimo, strategija nauka, a ne veština, ili obrnuto, oni često ne misle isto, jer reči veština daju različita značenja. S druge strane, ako se podrobno ispita šta oni stvarno kažu, videće se da u osnovi ipak kažu isto, a razlike dolaze pre od neprecizne i neadekvatne upotrebe izraza veština nego od stvarnih razlika. Kad bi, drugim rečima, oni bili stroži u jeziku i tačnije razgraničavali s jedne strane pojmove, a s druge značenje izraza, reći, onda bi se videlo da bitnih razlika, kako rekosmo, i nema. Ovo možemo tvrditi zato što nam se čini da ako je opravdano da se reč veština upotrebljava u sva tri značenja nije samim tim opravdano i da se kaže da je, recimo, strategija veština u sva tri moguća značenja reči veština. Naprotiv, čini se da je u izrazu: „Strategija je veština” reči *veština* moguće dati samo jedno od navedena tri značenja. Koje? Odmah ćemo pokazati.

Može li se reći da je strategija veština i pri tom uzeti ovu reč u značenju sposobnosti ličnosti? Očito da ne može! Da bi neko bio dobar strateg, on, doduše, mora da ima stratešku veštinu, tj. da bude sposoban za strategiju, ali to ne znači da je sama strategija spo-

sobnost. Naprotiv, iz činjenice da neko mora biti sposoban za strategiju izlazi da su ta sposobnost i strategija sama dve različite stvari.

Isti je slučaj i ako se strategija uzme u značenju radnje, prakse. Očigledno je da se strategija ne može, prema uobičajenom značenju, uzeti da znači praksu. Praksa, naime, može biti strateška ili nestrateska, u skladu ili neskladu sa strategijom, ali ona sama nije i ne može biti sama ta strategija s kojom stoji u određenom odnosu.

Ostaje, dakle, kao jedino moguće da se reč strategija može ispravno upotrebiti samo u dva značenja — u značenju nauke, prvo, i u značenju veštine, drugo, ali ukoliko se upotrebi u ovom drugom značenju, ona ne može da označava ništa drugo do sistem pravila o postizanju određenog cilja, odnosno sistem pravila o određenim ljudskim radnjama.

Nemamo ovde mogućnosti da bliže ispitujemo način upotrebe izraza strategija. Ali smo ubeđeni da bi se takvim ispitivanjem nesumnjivo potvrdilo da pisci koji taj izraz upotrebljavaju stvarno njime označavaju samo jednu od ove dve stvari — nauku ili pravila o ljudskim radnjama, a nikako sposobnost za radnje ili samo radnje. Do upotrebe u ova dva poslednja značenja dolazi zaista samo usled nepreciznog izražavanja.

Kad smo ovako sveli značenje izraza veština u iskazu „Vojna disciplina (strategija, taktika itd.) je veština” samo na jedno jedino moguće značenje, na značenje — skup pravila o najpogodnijim radnjama za ostvarenje cilja — onda možemo preći na ispitivanje da li se zaista može reći da je bilo koja vojna disciplina (strategija, taktika, operatika) veština u ovom značenju? Kao što smo već rekli, nama izgleda da se svi slažu da se za vojne discipline može reći da su istovremeno i nauke i veštine. Polazeći od toga, izreći ćemo samo neke napomene o ovom pitanju.

Prvo, izgleda nesumnjivo da su vojne discipline nauke, odnosno sasvim tačno rečeno, da one svakako mogu biti nauke, iako, možda, to još nisu (time ne tvrdimo, naravno, da one to zaista i nisu). To proizilazi iz opšteg stava o zakonitosti, tj. determinisanosti sveta, pa i ljudskih radnji, odnosno povezanih delovanja ljudskih radnji, društvenih pojava. Rat, oružana borba, bitka itd., vojne društvene pojave, dosledno tome, takođe su pojave kojima vladaju određeni zakoni. Načelno, prema tome, o njima se mogu stvoriti odgovarajuće nauke, vojne nauke, tj. vojne discipline — dakle, discipline koje sadrže iskaze o vojnim pojavama — mogu biti nauke. Ko to poriče, poriče ili da su vojne pojave stvarno postojeće pojave (a to je nemoguće poreći) ili poriče da ove pojave podležu određenim zakonima, tj. da su determinisane na određen način. Međutim, ma koliko naizgled bilo moguće ovo drugo poricanje, ipak je jasno da je ono vrlo smelo i da, u stvari, niko od onih koji tvrde da je vojna disciplina samo veština ne poriče determinisanost vojnih pojava nego samo, eventualno, njihovu zakonitost.

Naime, kad se kaže da je neko vešt ili obdaren strateg, tj. kad se strategija shvati kao veština, onda se time kaže da on ume da i-

zabere i izvrši onu radnju koja je najpogodnija za postizanje cilja — pobjede. A to znači da se priznaje determinisanost ostvarenja cilja — pobjede — odgovarajućom ljudskom radnjom. Prema tome, determinisanost niko ne poriče. Može se, eventualno, poricati samo zakonitost, tj. tvrditi da je svaki pojedini konkretni slučaj determinisanosti ne samo osoben i kao takav neponovljiv — što je tačno — nego i da nema ničeg zajedničkog, opšteg, s drugim slučajevima, te da je tako nemoguće da se utvrde bilo kakve zakonitosti (ovde shvaćene kao opšti iskazi o neodređenom broju pojava iste vrste) — što je zadatak nauke i bez čega nauka nema.

Naravno, na prvi pogled već ne izgleda verovatno da bi jedino vojne pojave predstavljale izuzetak od opšteg pravila da pojavama u svetu vladaju zakoni. Međutim, iako neverovatno, to bi, u načelu, moglo biti istinito. Zato se za odgovor da li je istinito mora obratiti samoj stvarnosti pa videti da li postoje zakoni, tj., tačnije rečeno, da li je neka vojna disciplina utvrdila neke zakone kojima podležu vojne pojave. Čini se da nema sumnje da su takvi zakoni zaista utvrđeni i teško se može naći ijedan ozbiljan mislilac koji bi tvrdio da za vojskovođu, pa čak i za običnog vojnika, nije potrebna nikakva stručna sprema, nikakvo učenje, tj. nikakvo upoznavanje sa zakonitostima vojnih pojava. Pri tom, naravno, ne mislimo samo na poznavanje pomoćnih vojnih nauka nego na samu glavnu, osobenu vojnu disciplinu, na onu koja proučava sam rat, bitku, tj. proučava način na koji se oni mogu dobiti.

Prema tome, možemo zaključiti da su vojne discipline nesumnjivo nauke, jer mogu utvrditi (a stvarnost pokazuje i da jesu utvrdile) niz zakonitosti koje vladaju vojnom pojavom.

Naravno, pitanje je koliko su ti zakoni egzaktni, tj. takvi da se mogu automatski, slepo, bez ikakva napora i stvaralaštva primeniti. Ako neko naukom naziva disciplinu koja sadrži samo takve egzaktne zakone da se oni mogu automatski primeniti, onda on može reći da vojne discipline nisu nauke nego veštine. Ali u tom slučaju bi više-manje trebalo poreći karakter nauke svim društvenim naukama, celoj sociologiji, pa, takođe i znatnom broju prirodnih nauka. U stvari, strogo gledano, može se reći da i nema nauke koja sadrži samo tako egzaktne zakone, jer je konkretan slučaj uvek „puniji” nego onaj koji je predviđen u zakonu — upravo zato što je konkretan. Razume se, u društvenim naukama su naučni zakoni mnogo manje egzaktni no u drugim naukama, a možda su u vojnim naukama oni još manje egzaktni, jer je u pitanju predmet — rat, bitka — gde se zbiva, verovatno, najveći napon ljudskog stvaralaštva. Ali je isto tako nesumnjivo da nauka napreduje i da napreduje i vojna nauka, utvrđujući sve egzaktnije naučne zakone. I izgleda da se u tome svi slažu.

Čini nam se da je ovim rešeno bitno pitanje: da je, naime, pokazano kako se svi moramo složiti (i da se stvarno i slažemo) da su vojne disciplinske nauke, koje se zaista i uče kao takve. Ali, ovim je rešeno i drugo pitanje, u kome se takođe svi stvarno slažu, jer se moraju složiti, a to je pitanje da li su one istovremeno i veštine. Ako veštinu shvatimo kako ju je jedino moguće shvatiti ovde —

kao što smo to pokazali, — tj. kao skup pravila o izvršenju odgovarajućih radnji, onda nema sumnje da su vojne discipline istovremeno i nauke. Jer, u načelu, svaki naučni zakon koji utvrđuje vezu između društvenih pojava može da bude pretvoren u pravilo o izvršenju odgovarajuće ljudske radnje. Tako, ako, recimo, zakon glasi da se bitka dobija napadom, onda se on može pretvoriti u pravilo radnje: radi postizanja pobeđe treba napadati.

Iz ovoga izlazi da su vojne discipline istovremeno i nauke i veštine, odnosno primenjene nauke, i to uvek podjednako i jedno i drugo (ako se uzme, kao što uglavnom i treba uzeti, da se svi naučni zakoni koje one utvrđuju mogu pretvoriti u odgovarajuća pravila ljudske delatnosti). Prema tome, nema smisla postavljati pitanje da li su te discipline nauke ili veštine, jer su one i jedno i drugo, kao ni tvrditi da su više nauke ili obrnuto, jer su podjednako i jedno i drugo.

Ali se ovim ne rešava jedno drugo pitanje, koje leži iza toga i koje, u stvari, imaju u vidu oni koji, uprkos svemu rečenom, s čime se i oni slažu, ipak tvrde da vojne discipline pretežno, u bitnosti, nisu nauke nego veštine. Koje je to pitanje? To je pitanje da li nauka obuhvata ono što je bitno u vojnim pojavama, tj., konkretno, ono što je odlučujuće za ostvarenje cilja, za pobeđu. Odgovor onih koji tvrde da vojne discipline u suštini nisu nauke odrečan je. Ali se oni razlikuju: jedni kažu da one još nisu nauke, nego veštine zato što vojskovođa mora da otkriva nova pravila, odnosno zakone, u sopstvenoj praksi, i da su ta pravila, zakoni, ono što je bitno. Dakle, oni smatraju da ove discipline nisu još dovoljno razvijene kao nauke, ali i da se mogu razvijati, jer svaki vojskovođa u konkretnom slučaju otkriva nove naučne zakone, te se time one sve više razvijaju kao nauke. U suštini, dakle, polazeći sa ovog gledišta, smatra se da će vojne discipline jednog dana biti pretežno (ili i u celini) nauke. Razmatrajući drugo gledište, pak, može da se tvrdi da one to nikad neće biti, jer će ono što je konkretno, pojedinačno, nepovoljno, ostati uvek bitno, te da glavne zadatke vojskovođa mora uvek konkretno da rešava.

Na ovo pitanje nije moguće dati konačan naučan odgovor. Ostaje da se ispita da li ove discipline već obuhvataju naukom ono bitno, odnosno da se vidi kako će biti u budućnosti. Jedno je, ipak, izgleda nesumnjivo, a to je, da nikad neće moći sve da se obuhvati naukom, te da će uvek biti potrebno da vojskovođa rešava samostalno, stvaralački, zadatak postizanja pobeđe

Međutim, oni koji tvrde, na osnovu jednog ili drugog od navedenih stavova, da vojne discipline nisu nauke (ili nisu to u suštini), još uvek zato nemaju pravo da tvrde da su one — veštine. Jer, kako smo videli, jezički je neopravdano reći da su one veštine u smislu koji oni daju izrazu veština u ovakvim iskazima. Oni mogu samo da kažu da se zadaci koje vojne discipline ne rešavaju kao nauke moraju rešiti veštinom vojskovođe u smislu njegove sposobnosti ili njegove prakse, a nikako da su samo vojne discipline veštine. Ne tvrdimo, dakle, i smatramo da ne može naučno da tvrdimo da ovi pisci nemaju pravo kad kažu da vojne discipline u

bitnosti nisu nauke (mada smatramo da oni ne mogu naučno da tvrde, jer to pitanje nije dovoljno naučno proučeno), ali tvrdimo da je jezički, pa i pojmovno, neispravno kad oni tvrde da one zato jesu u bitnosti veštine. Naprotiv, oni treba da kažu da ono što one ne obuhvataju kao nauke (i istovremeno veštine) moraju da rešavaju vojskovođe u svakom pojedinom slučaju.

Prof. dr *Radoslav RATKOVIĆ*: ODNOS POLITIČKIH I VOJNIH NAUKA

Mislim da je odnos između političkih i vojnih nauka veoma značajan, da u prezentiranim materijalima nije dovoljno tretiran i smisao je ovog mog izlaganja da popuni taj nedostatak.

Ja ću materiju izlaganja organizovati u tri pitanja. Jedna tačka jeste sličnost sudbine, to jest položaja i tretmana političkih i vojnih nauka u društvu i u oficijelnom društvenom organizacionom naučnom i visokoškolskom sistemu. Druga tačka jeste osnovna: to su međusobni odnosi političkih i vojnih nauka. Treća tačka: nešto kao zaključak, neki praktični zaključci koji se mogu — posebno za našu situaciju i za naše uslove — izvesti iz ovih teza.

Prelazim na prvo pitanje — sličnost sudbine. Na šta mislim? Mislim da se obe grupe nauka odnose na pojave, proučavaju pojave, pokušavaju da objašnjavaju pojave koje su od izuzetnog značaja za društvo, za društvene odnose, za čoveka i njegova opredeljenja.

Ta oblast politička, ta oblast vojna, to je savršeno jasno, uvek je bila, kao što je i danas, od takvog značaja za društvo i kretanje u njoj, da imaju takve implikacije da tekovine civilizacije, ne samo materijalne nego i kulturne vrednosti, kao što su ljudska sloboda, društvena sloboda, nezavisnost naroda i zemalja, zavise veoma neposredno od zbivanja u tim oblastima. Jedna i druga grupa nauka imaju, dakle, za svoj predmet tu izuzetno značajnu oblast društvenih pojava.

Drugi momenat jeste da ta znanja imaju vrlo dugu tradiciju. I jedna i druga, i politička i vojna znanja, imaju vrlo dugu tradiciju, što je sasvim razumljivo s obzirom na značaj pitanja, pa su zbog toga privlačila pažnju ljudskog duha da ih obrađuju i objašnjavaju. Otuda su u svim epohama istorijskog razvoja ova pitanja obrađivana i postoje vrlo značajni rezultati. U vezi s tim stoji činjenica koju treba zapaziti: kontinuitet u razvoju političke i vojne misli, kontinuitet kakav je teško naći kod mnogih drugih znanja. Prema tome, ta teorijska znanja, naravno osvetljena onakvom teorijom kakva je u datoj epohi vladala — postoje od početka civilizacije i imaju kontinuitet u kasnijem istorijskom razvoju.

Treći momenat: bez obzira što su ove oblasti, politička i vojna, izuzetno značajne za društvo, bez obzira na to što su teorijske obrade tih oblasti bile uspešne za svoje uslove i nalazile značajnu društvenu primenu, postoji — i sa tim se srećemo još uvek i danas — poricanje naučnosti i jedne i druge oblasti. To je ta sličnost sudbine, to je ta sličnost društvenog i naučnog tretmana tih teorijskih oblasti. Jedna implikacija te okolnosti izražava se u tome da

su i političke i vojne nauke negovane uglavnom van opšteg sistema naučne i visokoškolske organizacije društva, na nekim posebnim ustanovama i od strane naučnika — teoretičara koji su predstavljali neki izdvojeni deo, posebnu korporaciju, neintegrisanu u onu strukturu teorijskog naučnog sveta koji se bavio drugim problemima. Ja moram — zbog ograničenosti vremena — da ostanem kod tih vrlo škratih formulacija o sličnostima odnosa društvenog položaja i tretmana političkih i vojnih nauka i da pridem drugom pitanju — međusobnim odnosima ove dve grane nauke.

Prilazeći tome pitanju, rekao bih, pre svega, da sličnost društvene sudbine političkih i vojnih nauka, o kojoj je bilo reči, nije slučajna. Ona proizilazi iz činjenice da su one duboko povezane. Postavlja se pitanje: odakle ta duboka povezanost? Reći ću odmah zbog prirode njihovih predmeta. Predmet političkih i vojnih nauka je veoma tesno povezan u dva vida.

Prvo, politika kao aktivnost, to znači kao usmeravanje društva, uticanje na društvene tokove i odnose, u okviru toga naravno i na društvene konflikte (unutrašnje i međunarodne) dakle, kao usmeravanje u datim uslovima i sa datim sredstvima svih društvenih tokova u određenom pravcu, i vojna aktivnost su tesno povezane, jer se vojna aktivnost pojavljuje kao produženje političke aktivnosti — one aktivnosti usmeravanja društvenih tokova i delovanja na unutrašnje i spoljne konflikte. Ta činjenica povezanosti te dve vrste aktivnosti i prelaženja jedne u drugu izražena je u onoj klasičnoj postavci Klauzevica, koja je postala široko prihvaćena — prihvatio ju je i Lenjin — da je rat nastavak politike drugim sredstvima. To znači da je vojna aktivnost svojevrsna forma političke aktivnosti. Prema tome, u ovoj tački predmeta, u ovom vidu predmeta političkih i vojnih nauka, pokazuje se takva povezanost da se jedna aktivnost pojavljuje zapravo kao specifična forma druge aktivnosti. Vojna aktivnost je, dakle, forma i produžetak političke aktivnosti u određenim uslovima, kad se ciljevi ne mogu postići drugim sredstvima.

Drugi vid sličnosti predmeta dve grupe nauka je sledeći: politička organizacija društva i vojna organizacija društva su tesno povezane. Istorijski te dve organizacije nastaju u isto vreme i pod dejstvom istih društvenih uslova. Šta je to što uslovljava nastanak tih organizacija i šta je njihova suština i društvena funkcija — objašnjeno je u marksističkoj teoriji. Ja ću biti slobodan, mada su stvari poznate — ali poznate stvari se katkad ostave po strani — da citiram neka bitna mesta iz Engelsovih i Lenjinovih radova, u vezi sa ovim pitanjem. U poređenju sa starom rodovskom organizacijom — kaže Engels — „država se odlikuje prvo raspodelom podanika prema teritoriji”. Druga osobina je uspostavljanje javne vlasti koja se više ne poklapa neposredno sa stanovništvom koje se samo organizovalo kao oružana snaga. Ta naročita javna vlast nužna je zato što je samoaktivna oružana organizacija stanovništva postala nemoguća u uslovima klasnog rascepa društva. Odkako se društvo pocepalo u klase, ta javna vlast postoji u svakoj državi. Ona se sastoji ne samo iz oružanih ljudi nego i iz „...mate-

rijalnih dodataka, prinudnih ustanova svake vrste koje nije poznavalo rodovsko društvo”.

Lenjin komentariše ovaj stav na sledeći način: „Engels razvija pojam one snage koja se naziva državom, snage koja je proizašla iz društva ali koja se stavlja iznad njega i koja se sve više otuđuje od njega”. I dodaje jednu stvar, koja je vrlo bitna za ovu temu: „Stajanja vojska i policija — to je glavno oružje državne vlasti — ali zar i može biti drukčije?”

Prema tome, ove dve organizacije, politička i vojna, nastale u istim uslovima, pod dejstvom istih faktora — pojave klasa, rascepa društva na klase — radi iste funkcije, naime da obezbede zajednički život već pocepane zajednice, pod rukovodstvom vladajuće klase. Ali tu sada iz ovoga što je rečeno proizilazi još nešto mnogo više. Naime, proizilazi to da su oružane snage, vojna organizacija društva deo strukture javne vlasti i to glavni deo te strukture, kao što Lenjin jasno kaže. Prema tome, vojna organizacija društva sastavni je deo političke organizacije društva, tj. onoga što sada najčešće nazivamo politički sistem društva. Naravno, politička organizacija društva, zajedno sa vojnom, izrasta iz određenog sistema dubinskih društvenih odnosa, odnosa socijalno-klasnih snaga i vrši funkciju u datom sistemu, funkciju kohezije i usmeravanja toga društva. I upravo iz te činjenice, iz takvog porekla, iz te i takve funkcije, iz takve veze između političke organizacije društva i vojne organizacije društva, proizilazi ona napred pomenuta sličnost i povezanost političke i vojne aktivnosti, naime to da je rat, odnosno upotreba oružanih sredstava — bilo u unutrašnjim odnosima, bilo u spoljnim odnosima — produžetak političke drugim sredstvima. Jer, na kraju krajeva, spoljna politika je uslovljena, determinisana i proizilazi iz unutrašnje politike.

Mislim da je ovaj momenat važan za određivanje predmeta vojnih nauka, mada u to pitanje ne mogu ovde da ulazim. Hteo bih samo sa par reči, pošto sam već kod toga, da pomenem da oružane snage, upravo ta vojna organizacija društva postoji i bez rata i da taj moment postojanja vojne organizacije društva, bez obzira da li je rat ili nije rat, predstavlja jednu društveno-političku činjenicu od dalekosežnog društveno-političkog značaja. Samim svojim postojanjem, vojna organizacija vrši značajan uticaj na unutrašnju situaciju, bez obzira, dakle, da li se ta vojna organizacija društva, sa svojim snagama, upotrebljava na onaj način na koji se upotrebljava u stanju rata, međudržavnog ili građanskog. Prema tome, to je jedna činjenica društvenog života, činjenica sa značajnim implikacijama na odnose snaga, na tok društveno-političkog procesa i otuda treba da bude proučavana, bez obzira u kakvom se stanju upotrebe oružane snage nalaze.

Moram da idem prema kraju i da pokušam da izvedem neke zaključke iz ovih vrlo fragmentarno postavljenih teza. Predmet političkih i vojnih nauka je, dakle, tako povezan da je on u stvari, isti: predmet političke nauke i predmet vojne nauke predstavljaju delove iste stvari. Vojna organizacija je posebni deo, ali od izuzetnog značaja u okviru ukupne političke organizacije društva, a dej-

stvo te organizacije u nekim uslovima političkog procesa glavni je oblik odvijanja toga procesa. Zbog te veze u predmetu — mora postojati odgovarajuća veza između ove dve grane nauka koje se na taj zajednički predmet odnose (iako na njegove različite delove), ako mreža naučnog znanja, ako sistem naučnog znanja, odražava u svojim međusobnim odnosima stvarno odnose na koje se te nauke odnose.

Međutim, iako bi to bio jedan teoretski zahtev da postoji tesna veza između političkih i vojnih nauka, ona često ne postoji, jer se naravno često ne događa u društvu, pa, prema tome, ni u sistemu organizacije naučnog rada ono što bi odgovaralo teorijskim zahtevima. Pored niza razloga koji do toga dovode, ja bih izneo ovde samo dva zbog kojih, mislim, da se ta veza često gubi.

Prvi je ideološka mistifikacija o tobožnjem nepolitičkom karakteru vojske, o nepolitičkom karakteru oružanih snaga. Po toj ideološkoj mistifikaciji, koja znamo da je jako rasprostranjena, oružane snage ne služe nekim političkim ciljevima i političkim snagama — one služe otadžbini, narodu, naciji; prema tome su natpolitičke, natklasne itd. Usled te ideološke mistifikacije, koja je nekad vrlo značajni sastavni deo vladajuće ideologije, dolazi do toga da se preseca veza koja bi trebalo da postoji između političkih i vojnih nauka.

Drugi razlog koji dovodi do odvojenosti političkih i vojnih nauka proizilazi iz uslova — koji su dosta česti — zatvorenosti vojne organizacije i otuda razvijanje posebnih ustanova za razvoj čitavog znanja koje je vojnoj organizaciji potrebno i stvaranje posebne organizacije i posebnog kadra ljudi koji se time bave. Usled pomenutih, a svakako i drugih okolnosti, dolazi do odvojenosti političkih i vojnih nauka, iako je to nelogično s obzirom na prirodu njihovih predmeta.

Dodao bih ovde — između ostalog, zbog toga što je pitanje koje je obrađeno u velikom delu materijala povezano sa ovim a i sa pitanjima koja se mnogo diskutuju, pri čemu se pokazuju različiti stavovi — da postoji još jedna veoma bitna sličnost ove dve grupe nauka. I jedne i druge, naime, imaju predmet i kao oblast stvarnosti (to znači političku stvarnost, odnosno vojnu stvarnost) i istražuju zakonitosti koje u tom delu stvarnosti postoje, a drugi deo predmeta jednih i drugih nauka jeste delovanje, političko i, vojno delovanje, ili, kako se negde kaže — veština toga delovanja.

Ako se ovo delovanje (veština) izdvoji iz stvarnog društvenog konteksta iz koga ono proizilazi, ako mu se preseku koreni, onda se tako osamostaljeno delovanje pojavljuje kao predmet nauke — onda tu nauke ne može biti. I političko i vojno delovanje, prema tome i delovanje u ratu proizilazi iz niza faktora i vodi ga određena organizacija koja je prethodno formirana, prethodno je formirana konačno i njena ideologija i njena doktrina, pa je onda tek ušla u rat. Ako se taj momenat apstrahuje, onda, naravno, tu nema više nauke, onda se to pretvara u neku normativističku disciplinu ili područje delovanja talenata, ali tu nikakve kauzalne veze ni zakonitosti ne mogu da se sagledaju. Prema tome, u kompleks vojne

nauke mora da ude ne samo delovanje (naročito ne samo delovanje u uslovima rata) nego čitav deo objektivno postojeće društvene strukture sa kojom je organizacija bitno povezana, sa objašnjenjima zašto je ona takva, zašto postoje razlike između ove i one vojne organizacije, između ovakvog i onakvog njenog dejstva u različitim društvima, društveno-političkih odnosa itd. Prema tome, predmet nauke mora da obuhvati i predmetnu oblast i ljudska delovanja i ljudska ponašanja.

Najzad, treća stvar koju sam najavio i gde ću pomenuti samo najosnovnije — to su neki praktični zaključci.

Potrebno je uspostaviti odgovarajuće veze između nauka koje su ovako tesno povezane, s obzirom na njihov predmet, s obzirom na njihovu prirodu, s obzirom na njihovu društvenu funkciju.

Prvo, to je u interesu potpunijeg i svestranijeg naučnog saznanja, u interesu potpunijeg i svestranijeg saznanja društvene stvarnosti, pre svega političke stvarnosti. Moram da kažem da naučno objašnjenje političke stvarnosti, bez uključenja vojnog kompleksa, sa svim njegovim mnogobrojnim dalekosežnim implikacijama za strukturu i funkcionisanje političkog sistema, mora biti defektno jer ima prazninu na jednom izuzetnom značajnom području. Prema tome, sa stanovišta onih koji se bave političkim naukama, sa stanovišta naučnih ustanova i naučnih radnika koji se tom sferom stvarnosti bave, od izuzetnog je značaja ta saradnja.

Drugi momenat jeste da saradnja i sledeće povezivanje u oblasti naučno-istraživačkog i nastavnog rada između ove dve grane nauka, saradnja ustanova, saradnja naučnih radnika posebno razumljiva i neophodna u društvenom sistemu u kome se vrši proces prevazilaženja osamostaljene političke i vojne organizacije društva, u kome one sve manje predstavljaju otuđene sfere društvene delatnosti, u kome i upravljanje društvenim tokovima i odbrana i samozaštita društva postaju sve više funkcija samoupravno organizovanih radnih ljudi i njihovih slobodnih zajednica.

Prof. dr VUKO PAVIČEVIĆ: DA LI JE VOJNOTEORIJSKA DELATNOST NAUKA?

Želeo bih da kažem nekoliko reči o jednoj stvari o kojoj ima pravo da govori, pre svega, Predsedništvo simpozijuma, pa se izvinjavam što ulazim u njegov domen. Reč je o značaju ovog simpozijuma, i to ne samo za vojnu, već i za „civilnu” nauku i teoriju. Verujem, naime, da je pitanje epistemološkog statusa vojnog znanja navelo brojne učesnike simpozijuma da temeljnije ulaze u opšte pojmovne distinkcije između nauke, umetnosti, veštine, a zatim i da u okviru veština povlače pojmovna razgraničenja. Naravno, o ovim pitanjima pisalo se i ranije, ali sporadično i nesistematski. Tek kad se postavilo ovako konkretan problem, tj. problem epistemološkog statusa vojnog znanja, brojni učesnici našli su se pred zadatakom da raščiste pojmove o nauci, o odnosu teorijskog i praktič-

nog znanja, o veštinama i sl. Možda rezultati nisu veliki, ali je izvesno da smo svi stekli jače interesovanje za opšte epistemološke probleme nauke i posebno za problem statusa vojnog znanja. Izvesno je takođe da treba nastaviti saradnju vojnih i građanskih teoretičara na ovim pitanjima.

Ima i jedna druga oblast koja je zahvaćena u prilogima za ovaj simpozijum, a na kojoj saradnja treba da se takođe ispolji. Tu mislim na problem metoda u vojnoj nauci. I tu se do dobrih rezultata može mnogo lakše doći u saradnji sa teoretičarima iz građanstva. Jedno posebno pitanje iz ove metodološke oblasti naročito zaslužuje da bude zajednički raspravljano i rešavano. Reč je o značaju i ulozi dijalektičkog metoda, dijalektike. U referatu i koreferatima ističe se značaj dijalektike kao opšteg metoda u vojnoj nauci. Međutim, ja imam utisak da u prilogima za simpozijum taj značaj dijalektike u vojnoj nauci nije dovoljno ilustrovan. Na primer, ni u glavnom referatu ne ilustruje se značaj zakona negacije. Ja bih sada mogao postaviti pitanje: da li se taj zakon ne ilustruje dovoljno zato što pitanje nije dovoljno razrađivano ili možda zato što ne može ni da dođe do faktične operacionalizacije i funkcionalizacije opštih filozofskih koncepata sadržanih u pojmu dijalektike? Ovo pitanje moglo bi se postaviti i na osnovi toga što ima logičara koji su skloni da poreknu vrednost dijalektičkog metoda i da kažu kako je dijalektika više jedna ideologija nego stvarna metoda, da se na dijalektici insistira više iz ideoloških nego iz stvarnih naučnih potreba. Naravno, u ovom trenutku i ovde se ne može ulaziti u pitanje koliko su ta mišljenja osnovana. Ali izvesno je da problem postoji i da bi ga bilo vrlo korisno raspravljati na zajedničkim diskusijama svih onih koji su za njega zainteresovani, uključujući tu, naravno, i vojne teoretičare.

Još bih rekao nekoliko reči kojima bih pokušao da doprinesem smanjenju tenzije između referata i koreferata, a povodom dileme da li je vojno znanje nauka ili veština.

Lično mislim da postoje dovoljni razlozi da se vojno znanje ili vojna teorijska delatnost nazove naukom. Zašto? Pre svega, zato što postoji specifični objekat koji ne ispituju druge nauke osim vojnih. Taj objekat je oružana borba odnosno rat i sva ona sredstva (bilo ljudska bilo tehnička i dr.) ukoliko su ona determinirana ili oblikovana ratnom svrhom. Svaka borba i svaki njen oblik ne predstavlja prost zbir ili prost konglomerat faktora i uslova već jednu, uslovno rečeno, organsku celinu ili strukturu u kojoj postoje određene relacije između sastavnih delova. Samo sa određenim ljudskim potencijalom, pri određenim uslovima (tehničkim, klimatskim, društvenim, psihološkim i sl.), moguće je postići određeni borbeni cilj. Postoji, dakle, određeni objekat za vojnu nauku i taj objekat se manifestuje kao suma relacije a time i zakonitosti. A postojanje, istraživanje i iskazivanje takvih odnosa (u formi takozvanih indikativnih sudova) jeste ono što neko znanje čini naukom. Naravno, potrebne su i odgovarajuće metode koje, ako nisu razvijene, treba razvijati.

Vojno znanje, svakako, može da bude *nauka*.

No, izvesno je da sva ta naučna saznanja o kauzalnim i funkcionalnim odnosima nisu sama sebi cilj već da moraju biti usmerena ka praksi — da se dobije borba ili rat. To znači da se indikativno saznanje mora pretvarati u norme za vođenje same ratne aktivnosti. A vođenje neke aktivnosti, ma koliko počivalo na naučnim saznanjima, ipak mora da uključi u sebe subjektivne elemente onoga koji je vodi. Pod tim subjektivnim elementima mislimo na sposobnosti kao što su intuicija, mašta i kreativnost koja se ne može definisati. Drugim rečima, vođenje borbe, odnosno rata, mora da uključi one elemente kojima se obično karakteriše ono što zovemo veština, umešnost ili umetnost. Istaći elemenat veštine ne znači potceniti naučnost u vojnom znanju, već prosto povesti računa o prirodi samog fenomena rukovođenja.

Ima i jedan objektivni momenat zbog kojeg se može govoriti o vojnom znanju i kao veštini. Ja ga vidim u tome što borba ili rat, koje treba voditi, spadaju, tako reći, i u činjenice koje još ne postoje, koje nisu u realitetu, njih tek treba stvoriti, ostvariti. Kao takvi, oni su nešto osobeno, novo, individualno — nešto što, po pravilu, ne može biti prosto ponavljanje onog što je već bilo, ma koliko u sebi nosilo neke opšte tipske karakteristike. Zato se ne mogu u potpunosti ni saznati na osnovu opštih zakonitosti razvitka ni na osnovi objektivnih indikatora o onim elementima sa kojima se u njih ulazi. Uostalom, svaki događaj u ljudskoj istoriji je upravo *događaj*, znači nešto što je novo. A da se zahvati u to novo, da se ono oblikuje, potrebna je i sama sposobnost na koju mislimo kad kažemo „veština”. Eto i zato mi izgleda da vojno znanje mora biti i veština.

Međutim, pošto ovaj odnos naučnosti i veštine očevidno nije konstantan i zauvek predodređen, umesno je postaviti pitanje: kuda se pomera težište? Dosta je očevidno da u svemu onome što se, do sada, označavalo kao veština počinje da sve više preovlađuje uloga naučnih saznanja, bilo da je reč o politici, hirurgiji, itd. To ne znači da pojedinac stvaralac, gubi ulogu, već da njegovo stvaralaštvo sve više zavisi od naučnih podataka i instrumenata. Drugim rečima, racionalizacija ili scijentifikacija prakse je opšta tendencija razvitka. Od te tendencije nije izuzeta niti može biti izuzeta ni vojna aktivnost. Zato mislim da bismo mogli da insistiramo na nazivu „vojna nauka” jer on tačno odražava ovu tendenciju.

Ima osnovna za pretpostavku da će proces racionalizacije i scijentifikacije „jednog dana” učiniti rat i nepotrebnim — jer omogućava takav razvitak proizvodnih snaga koji može ukloniti materijalne uslove rata — i nemogućim, pošto sa usavršavanjem ratne tehnike stavlja čovečanstvo pred dilemu: ili opšte uništenje ili isključenje rata i zamena nasilnog osvajanja stvaralačkom i kulturnom ekspanzijom i utakmicom.

Može se pretpostaviti i to da će proces racionalizacije i scijentifikacije na nov način postaviti i „ulogu ličnosti”, i to kako u značenju „velikih pojedinaca” tako i u značenju ljudske ličnosti uopšte. Još je Plehanov tačno rekao da nam veliki pojedinci izgledaju toli-

ko veliki i presudni zato što mi na njih prenosimo nesvesno onu društvenu snagu koja je njih stvarno uzdigla. A zatim, moglo bi se reći da je „presudna uloga” takvih pojedinaca proisticala i otuda što su ljudi vrlo malo mogli da poznaju zakonitosti i odnose vlastitog društvenog života i zbivanja u kojima učestvuju, pa su rešenja svojih problema prepuštali vođstvu velikih pojedinaca i njihovoj intuiciji (a nekada davno — i njihovoj „moći” da za sebe pridobiju više sile, bogove). No, ukoliko se bude više razvijala nauka, i prirodna i društvena, utoliko će ljudi više poznavati uslove ne samo prirodnog već i društvenog zbivanja, utoliko će im odnos, kako Engels kaže postajati „providniji”. Samim tim će i uloga takozvanog običnog čoveka i kolektivnog uma, izraženog u zajedničkim naučnim i društvenim naporima, postajati sve veća a relativno se smanjivati uloga „izuzetnih pojedinaca”. Čini nam se, dakle, da razvijanje nauka i širenje naučnih rezultata može voditi ka jednoj stvarnoj demokratizaciji odnosa, ka širenju stvaralačkog subjekta od „izuzetnih pojedinaca” na sve veći broj ljudi. Zato bi se moglo reći da iz tretiranja vojnog znanja kao „nauke”, ili od racionalizacije i scijentifikacije vojne veštine, ne moraju ni logički ni praktično proizaći nedemokratske posledice od kojih neki drugovi strahuju.

General-potpukovnik Nikola PEJINOVIĆ — PREDMET VOJNE NAUKE

Znameniti vojni teoretičar Klauzevic, u svom delu „O ratu”, na jednom mestu, raspravljajući o predmetu ratne veštine, piše: „Drugo je pitanje dokle teorija treba da ide u svojoj analizi sredstava. Očevidno samo dotle dokle u praksi dolaze u obzir njihove posebne osobine. Domet i dejstvo raznog oružja za taktiku su veoma važni, a konstrukcija oružja iako takva dejstva od nje potiču — taktike se ni malo ne tiče, jer za ratnu delatnost nisu dati ugallj, sumpor, šalitra, bakar i kalaj da iz njih pravi barut i topove, već joj je dato gotovo oružje sa svojim dejstvom. Strategija upotrebljava karte ne brineći za trigonometrijska merenja, ona ne ispituje kako valja zemlju urediti, narod vaspitati i njime vladati, da bi u ratu dao najbolje uspehe, već ove stvari prima onakve kakve se nalaze u evropskoj državnoj zajednici i obraća na to pažnju samo tamo gde vrlo različite prilike osetno utiču na rat” (str. 108).

Na jednom drugom mestu u ovom istom smislu tvrdi da mačevalac ne mora da bude i kovač koji kuje mač, kao i to da se na teoriju ratne veštine ne odnosi, npr., podizanje i konstrukcija mosta makar se to dešavalo i pred nosem neprijatelja.

Osavremenjavajući ove misli, ali poštujući autorove kriterije o podeli različitih pojava i kategorija, mi bismo danas mogli da tvrdimo da razbijanja atomskog jezgra i oslobađanja nove vrste energije, pronalazak radara, razvoj raketne tehnike, pronalazak sintetičkih materijala, gigantski razvoj prirodnih nauka i tehnike uopšte, a također i svih drugih nauka, da ne nabrajam, nije u domenu vojne nauke, niti je sve to i mnogo štošta drugo predmet vojne teorije. Doduše, ne može se reći da se to sve vojne nauke ne tiče

(to nije mislio ni Klauzevic, već je hteo da misao izrazi drastično), već jedino da su to rezultati delatnosti i istraživanja drugih najrazličitijih nauka i samo u smislu klasifikacija se vojne nauke ne tiče. Ali vojna nauka uzima u obzir i koristi upravo rezultate svih njih da bi samo na taj način uspešno, realno, istovremeno, objektivno i naučno mogla izučavati svoj predmet.

Tumačeći dalje ove misli, logički izlazi da su vojsci i oružanoj borbi neophodni naučnici i stručnjaci kao što su hemičari, fizičari, matematičari, statičari, konstruktori različitih vrsta, kao razume se i naučnici društvenih nauka, ali to ne znači da njihove odgovarajuće naučne i tehničke discipline postaju sastavni deo vojne teorije. Stvar je taktike gde će se i kada, „most podići“, a uzima k znanju njegovu nosivost i propusnu moć, ali se ne bavi statikom i svim onim čime se bave građevinski konstruktori. Slično i strategija polazi od društvenih uslova i saznanja koje su stvar drugih nauka, da bi ih uzela u obzir pri sintezi i utvrđivanju načina pripreme i izvođenju oružane borbe. Strategija nije pronašla atomsku energiju, već se ona nje tiče onoliko koliko se odnosi na način nje upotrebe u oružanoj borbi i sve drugo što ona implicira u odnosu na oružanu borbu. Uzimam za ilustraciju svež primer sa zadnje sednice NATO, koji može pomoći u sagledavanju granice, u ovom slučaju, između politike i vojne strategije. Politika je sa svoje strane odobrila upotrebu taktičkih atomskih sredstava za određene slučajeve ratne situacije u Evropi, posle čega su vojni stručnjaci planirali i određivali po kojim ciljevima, na kojim prostorijama, sa kojim sredstvima i koje vreme i na koji način upotrebiti atomske projekte da bi se postigli određeni ciljevi.

Nemam nameru da dokazujem da li je vojna nauka, nauka i veština ili samo veština, pošto je to i bez mene već dokazano i dovoljno argumentovano, kako od strane glavnog referata, tako i od gotovo svih učesnika, pri čemu se naročito slažem i zalažem za argumente teze profesora Lukića, i puk. Mrmka. Na ovom mestu hoću samo usput da kažem da je društveni naučni i tehnički razvoj doveo do toga da i vojna nauka, ne menjajući svoj prvobitni predmet, i sama postala od zanata i veštine upravo i radi toga što se samo naučnim metodama, postupcima naučnom teorijom, može sublimirati sve ono što naučni razvoj u različitim oblastima implicira u odnosu na načine vođenja oružane borbe. Dakle, usložili su se načini i oblici oružane borbe, uveličale njene dimenzije, uveličala i diverzificirala njena sredstva kao rezultat društvenog i naučnog razvoja i u istim razmerama povećan je i značaj naučne teorije koja se s njom bavi, a da pri tom njen predmet nije promenjen.

Smatram da je za našu raspravu aktuelnije pitanje što određene utvrditi faktiranje predmeta vojne nauke i ratne veštine i u vezi s tim i pitanje njene klasifikacije. Već sam imao prilike da se izjasnim da za predmet vojne nauke ne smatram ni rat, ali ni oružanu borbu u celini. Gotovo je suviše i dokazivati da je rat kao društveni fenomen i kao period i trajanje u svojoj celokupnosti suviše širok predmet za vojnu nauku, već da on predstavlja predmet s kojim se bave, bukvalno, sve postojeće nauke, a među njima naravno i

vojna. Oružana borba, uzeto u svom totalu, sa svim faktorima (ljudi, sredstva, prostor i vreme) uslovima, sredstvima, oblicima i načini- ma izvođenja takođe predstavlja predmet interesovanja i istraži- vanja mnogih društvenih i prirodnih nauka. Što se pak vojne nau- ke tiče, njen predmet mogu da budu upravo zakonitosti, načini, me- todi i oblici izvođenja oružane borbe. To drugim rečima znači da njen predmet nisu sredstva i uslovi, već bojevi, operacije i oni na- čini, oblici i metode koji se odnose na izvođenje oružane borbe u celini (strategija). Pronalazak i usavršavanje tehničkih sredstava, izučavanje faktora žive sile i opštih društvenih i drugih uslova spa- da u domen onih matičnih nauka koje se s njima inicijalno i normal- no bave, kako u miru tako i u ratu, shvaćenom uvek kao društveni fenomen i kao period i vreme trajanja. Vojna nauka uzima u obzir njihova dostignuća i rezultate radi realnog i naučno-objektivnog saznanja onih zakonitosti i kauzalnosti koje opredeljuju vrste, na- čine, oblike principe i metode oružane borbe.

Prema tome, predmet vojne nauke i njene veštine nije ni preši- rok ni preuzak, već ona vrsta ljudske subjektivne delatnosti koja se do sada podrazumevala pod pojmom ratne veštine. Tvrdnja da je pred- met vojne nauke i ratne veštine način primene i izvođenja oružane borbe normalno podrazumeva da se njen predmet takođe odnosi i na primenu oružane borbe, oružanih snaga i zemlje u celini, ali s tom kapitalnom napomenom da celokupnost priprema takođe prevazila- zi okvire samo vojne nauke i njene veštine. Naime, po istom onom kriteriju po kojem smo kao predmet vojne nauke utvrdili načine izvođenja oružane borbe, po istom tom kriteriju je i u pogledu pri- preme njen predmet istraživanja i određivanje načina i oblika pred- stojeće oružane borbe, i njihove zakonitosti, koji otkriveni i spoz- nati postaju neophodan preduslov za sve druge načine delatnosti kojim se koriste u širokoj oblasti pripreme oružane borbe, bilo da je izvode samo oružane snage ili narod u celini. Ništa se nije prome- nilo u principu da politika strategiji daje sredstva i određuje uslove, a da je stvar strategije, u prvom redu, da što naučnije odredi načine vođenja oružane borbe. To kao princip jednako važi i za naše uslo- ve, za našu koncepciju opštenarodne odbrane, bez obzira što su sred- stva koja će dobiti naša strategija (i ratna veština) i uslovi u koji- ma će pripremati i izvoditi oružanu borbu originalni i različiti od drugih i predstavljaju, ono što se moderno kaže antisistem u od- nosu na poznate savremene ili klasične sisteme. U ovom kontekstu za mene je teško prihvatljiva teza da je strategija ONOR-a samo politička strategija.

Strategija ONOR-a može biti samo i, pre svega, vojna strategija, koja ima zadatak i misiju da vojnim sredstvima, sredstvima oružane borbe, realizuje u ratu one ciljeve koje je do- bila od politike na one načine i kroz one oblike za koje smo utvr- dili da predstavljaju objekt njenog interesovanja, izučavanja i nau- čnog otkrivanja i oblikovanja. Ukoliko su za ovo pripreme realnije, potpunije zasnovane na objektivno-naučnim perspektivama, utoliko će njena funkcija „odvrćanja” u miru biti ubedljivija i efikasnija.

Najtešnje povezano sa predmetom vojne nauke jeste, naravno i problem njenog odnosa prema drugim naukama, odnosno pitanje njenog mesta u sistemu svih ostalih nauka. Polazeći od teze da predmet vojne nauke nije ni rat ni oružana borba u celini, kao i od druge da nema ni jedne nauke, ni društvene, ni prirodne koja se ne bi bavila ratom i oružanom borbom svaka iz svog aspekta i svaka na svoj način, dolazimo do zaključka da nema stvarnih determinanti za stvaranje širokog, sveobuhvatnog sistema vojnih nauka. Pri ovom mislimo i na naučnu klasifikacionu zasnovanost, na politički oportunitet našeg vremena i na neke praktične probleme organizacije našeg vojno-naučnog i školskog sistema. Čini mi se da je naučno najdoslednije priznati svim naučnim granama, oblastima i disciplinama da se svaka iz svog ugla bavi problemima rata i oružane borbe, isto onako kao što to čine i pri izučavanju i svih drugih uslova i fenomena iz svoje naučne „nadležnosti“. Time ćemo istovremeno demistifikovati pojmove „vojni“, „ratni“, „strategijski“ itd. Naziv vojni (pedagogija, psihologija, medicina, geografija, sociologija itd.) može biti krajnje i strogo uslovnog karaktera, a ne razlog za njihovo pojmovno odvajanje i inkorporiranje u čvrst sistem tzv. vojnih nauka. S ovim se ničim ne umanjuje njihov značaj za oružanu borbu i oružane snage— nego naprotiv — niti se bilo šta prejudicira u pogledu organizacije određenih institucija koje se različitim naučnim delatnostima bave u armiji ili za račun oružanih snaga i oružane borbe.

Nešto drukčije stoji stvar jedino sa vojnom istorijom, koja kao projekcija prošlosti predstavlja izvor iskustava o načinu vođenja oružane borbe koja su i sada, mada manje nego ranije, potrebna stvaralačkoj prospekcijskoj vojne misli. Međutim, njeno proširivanje na istoriju ratova takođe nema nikakvog opravdanja, dok bi daleko opravdanije bilo njene sadržaje i okvire svoditi na ono što se zove istorija vojne nauke i ratne veštine.

Sve ovo, razume se, važi i za komplekst tzv. vojno-tehničkih disciplina, čija se osnova nalazi u fundamentalnim prirodnim naukama. Kod nas, a i drugde se obična uslovljenost i konvencija teži poistovetiti sa naučnim kriterijumima podela, pa dolazimo često dotle da se fizičar, hemičar, matematičar, lekar i sl. u vojnoj uniformi proglašava „vojnim“ naučnikom. Geografijom se vojna nauka služi i koristi na sličan način kao i sa nekim drugim naučnim disciplinama i dostignućima, naročito kad se radi o onim njenim elementima koji se tiču, pre svega, strategije, dok se na operativnom i taktičkom nivou ona pretvara u običnu taktičku ili operativnu procenu zemljišta za potrebe boja i operacije.

Što se medicinskih nauka tiče i njihove korelacije sa delatnošću koju smo nazvali vojna nauka i ratna veština, može se utvrditi da je sastavni deo ove poslednje samo onaj njen aspekt koji bi se mogao nazvati sanitetska taktika, tj. delatnost koja se odnosi na zbrinjavanje ranjenika na polju boja i operacije. Dakle, ne način i sredstva lečenja, već organizacija i delatnost sanitetske službe na obezbeđenju prihvata transporta, smeštaja ranjenog i bolesnog ljudstva u toku oružane borbe.

Svakom je jasno da to ne znači da oružana sila i oružana borba nemaju interesa za sve grane i za sve vrste medicine, ali to još uvek ne znači da od tzv. vojne medicine treba činiti sastavni deo vojne nauke. Slično stvar stoji i sa tzv. ratnom ekonomijom i vojnom ekonomikom, čija je uloga za oružanu borbu i za vojnu nauku, van svake diskusije i od prvostepene važnosti, ali to ne može biti nikakav kriterij za njeno uklapanje u tzv. sistem vojnih nauka — sem strogo uslovno i kao obična konvencija. Činjenica da se predmet ratne ekonomije uvodi u programe vojnih škola, nije ni za koga dokaz niti argumenat da je ona istovremeno i predmet vojne nauke pošto u programima vojnih škola ima dosta i drugih predmeta prirodnog i društvenog smera.

U sastavu vojne nauke prirodno će se uklopiti samo ona delatnost koja je poznata pod imenom logistika, odnosno kod nas i na Istoku pozadina, odnosno operatika i taktika pozadine ili, drugim rečima, pozadinsko obezbeđenje boja, operacije i oružane borbe kao celine. Teza o tome da se idejni izvori stvaranja velikih vojno-naučnih sistema, koji teže da budu zaokruženi i univerzalni, ne nalaze samo u tendenciji integrisanja naučnih disciplina i interdisciplinarnih nauka i sistema, već i u narastanju uloge i značaja vojnog fenomena u svetu i u njegovoj težnji ka autonomiji, autarhiji zatvaranju i odvajanju od društva, njegovoj težnji kao premoći i svemoći u društvu i stvaranju posebnih, u odnosu na društvo, duplih institucija među njima i onih koje se bave naučnim radom i istraživanjem — izgleda mi zasnovana i ubedljiva. Što je takva praksa više razvijena na Istoku nego na Zapadu posmatrano sa ovog stanovišta, je takođe razumljivo, s obzirom na karakter država i drugih institucija, među kojima je armija jedna od značajnijih. Sličnih pojava odvajanja, zatvaranja i stvaranja u armiji takvih institucija koje su bile pandan već postojećim u društvu, a među njima i onih koje se odnose na nauku i naučni rad, bilo je i kod nas.

Prirodi samoupravnog socijalizma, i posebno koncepciji ONO najprirodnije odgovara orijentacija i praksa da se svi faktori i sve snage društva normalno i prirodno bave i poslovima narodne odbrane, a ne samo armija, a kad je reč o naukama to ne u manjoj meri važi i za sve njih, a ne samo za vojnu. Sociologijom rata i armije baviće se sociologija normalno kao što se bavi i sociološkim aspektom drugih organizacija, ratna ekonomika ne bi trebalo da ulazi u korpus vojnih nauka, da izlazi iz naših ekonomskih fakulteta i instituta, a ulazi samo u vojne škole (kao što je sada, na žalost, slučaj), već da bude jedinstveni deo predmeta s kojima se inače bave ove institucije, odnosno ekonomska nauka (e).

Vojno-tehničke nauke ne mogu biti ništa posebno i odvojeno od tehničkih instituta, fakulteta i njihovih razvojnih planova i konstrukcionih biroa. Koliko god oružane snage, ili vojna nauka bili zainteresovani za razvoj savremenih oružja, njihova konstrukcija, pronalazak novih goriva i eksploziva i uopšte novih borbenih sredstava i opreme ne može biti organski i prirodni deo vojne nauke. Ukoliko bismo se držali kriterija da se sve nauke i discipline koje se bave ratom i oružanom borbom grupišu u jedan korpus nauka

pre bi to bio neskladan monstrum, nego koherentan sistem sa naučno funkcionalnim smislom. Nauke i tehnike koje se tim bave uzimaju u obzir zahteve i potrebe vojne nauke i njene rezultate, stavove i sudove slično kao što i vojna nauka imperativno u svojim sintezama polazi od rezultata i izgleda razvoja prirodnih, odnosno tehničkih nauka. Ukoliko na planu primene i organizacije treba nešto odvajati i organizaciono ugrađivati u oružanim snagama, to nikako ne znači da pojmove o naukama treba mešati sem jedino u uslovnom smislu. Samo na taj način možemo izbeći da broj nauka množeći ne dižemo na kvadrat, što bismo upravo postigli ako bismo sada pored tzv. civilnih uneli isto toliko i vojnih, kakvih predloga se i ovde čulo.

Napokon, reorganizujući naš školski sistem, s težnjom njegovog ugrađivanja u postojeći školski sistem u društvu, mi smo se našli i pred potrebom uvođenja naučnih stepena nastavničkih zvanja i akademskih titula i za naučne kadrove u armiji. Mislim da bi u vezi s tim, armiji, odnosno njenim školskim i naučnim institucijama trebalo ostaviti pravo da jedino dodeljuju naučne stepene magistara i doktora vojne nauke dok svi drugi kao što su istoričari, pedagozi, sociolozi, inženjeri, ekonomisti, geografi, i dr. te stepene treba da dobijaju od odgovarajućih institucija na univerzitetima i u građanstvu. I ovo smatram jednim, iako ne naročito teškim, argumentom u prilog tezi da vojnu nauku ne konstituišemo u krut i sveobuhvatan naučni sistem koji bi u sebe inkorporirao sve one nauke koje se na bilo koji način bave vojskom, oružanom borbom, a pogotovo ne i one koje se bave krupnim društvenim fenomenom koji se zove rat.

General-pukovnik, prof. dr Gojko NIKOLIŠ: O VOJNOJ MEDICINI

Između brojnih pitanja koja su u tekstovima i u diskusiji iskrsela povodom vojne medicine ja sam odabrao samo jedno. To pitanje glasi: da li postoji vojna medicina, sa naglaskom na atributu vojna.

Ima shvatanja koja odriču postojanje vojne medicine kao posebnosti u odnosu na opštu medicinsku nauku, kao i sastavnog dela u kompleksu vojnih nauka. Ta shvatanja i jesu pobuda za moje istupanje. Tako, na primer, pukovnik Manasijević, u diskusiji u „Vojnom delu“ pre dve godine, smatra da medicinska naučna istraživanja ne mogu predstavljati posebne discipline vojne nauke, niti spadaju u domen vojne nauke, dok s druge strane je mišljenja da su istorija, geografija i tehnika od posebnog interesa za vojnu nauku „pa zato vojna nauka stvara od tih disciplina svoje posebne discipline: vojnu istoriju, vojnu geografiju i ratnu tehniku“. Isti autor, dalje, smatra da našoj armiji nisu potrebna samostalna naučna istraživanja u oblasti medicine, jer se time mogu i treba da bave drugi u našem društvu. Sličnih pogleda je i pukovnik Savo Popović, s tim što on ide i dalje, tvrdeći da je sistem vojnih nauka kao takav i sam po sebi uključujući tu i vojno zdravstvo, nastao kao

izraz militarističkih tendencija i birokratsko-etastičkih struktura, pa, zaključuje „da našem konceptu odbrane ne odgovara vojnizirana institucionalizacija nauka i naučnih ustanova”.

Izneću sada svoje poglede na ova pitanja, iako u suštini neću reći ništa što do sada i to već ođavno nije napisano u našoj i stranoj literaturi. Šta je vojna medicina? Šta određuje njen atribut vojna?

Njen vojni karakter određen je dvostruko. Prvo, predmetom istraživanja, a to je vojnikov ili šire rečeno, ratnikov organizam, koji živi i deluje u sklopu osebnih ekoloških uslova i, drugo, svrhom istraživanja, a to je doprinos vojne medicine razrešavanju osnovnih problema rata, u našem slučaju odbrane, i to kako na nivou taktike tako isto na nivou operatike i strategije.

Mogla bi se navesti i treća determinanta vojne medicine, a to je vojna institutska baza, koja praktično proističe iz prethodne dve, mada sa čisto teoretskog stanovišta nije apsolutno neophodno da ta baza pripada baš vojnoj organizacijskoj strukturi.

Oponentska shvatanja koja sam malo pre citirao nalažu mi da nešto više kažem o specifičnosti predmeta i sadržaja vojne medicine. Rekoh da je to vojnikov ili, šire rečeno, ratnikov organizam. Neupućenom i nestručnom posmatraču izgleda da nema baš nikakve biološke, psihosomatske razlike između vojnika i građanina. Zaista i jedan i drugi imaju grubo morfološki posmatrano iste organe: noge, ruke, a, pre svega, glavu, ista čula i u krajnjoj liniji iste biohemijske procese. Ali, ako je tačno da različiti ekološki uslovi neminovno proizvode različite efekte ili promene na početnom morfološki identičnim organizmima, onda ovaj zakon ne možemo prenebregnuti ni kada je u pitanju organizam građanina, koji se iznenada nađe u novim izmenjenim uslovima, kao što su borba, marševanje, stanovanje, ishrana, odevanje, obuka i pogotovo kada se nađe u sprezi sa ratnom tehnikom. Biološke promene koje nastaju u vojnikovom, odnosno ratnikovom organizmu pod uticajem pomenutih uslova nisu u suštini ništa novo, ništa u principu specifično, što ne bi bilo poznato ili barem dostupno istraživanju i nevojne medicine.

Specifični su, međutim, kvantitativni pokazatelji ovih bioloških procesa, a oni su i te kako relevantni za oružanu silu, jer se oni u krajnjoj računici svode na osnovno pitanje koje interesuje taktičara i stratega, a to je pitanje borbene sposobnosti čoveka, vojnika, naroda u celini.

I, evo sada dolazimo do jedne koliko zapanjujuće toliko tradicionalne kontradikcije, i to ne dijalektičke kontradikcije, nego subjektivne logične kontradikcije.

Naime, dok starešina zahteva s jedne strane da mu se svakog časa položi računa o biološkoj borbenoj sposobnosti njegovih vojnika, dotle taj isti starešina odriče potrebu da se ti biološki fenomeni naučno permanentno istražuju, on ne uviđa potrebu da postoji i posebna relativno samostalna nauka koja se tim fenomenima bavi, a to je vojna medicina. Otprilike, svodi se na isto ono što smo jutros čuli od onih koji su citirali Klauzevica, da vojnik traži barut, most, u ovom slučaju zdravlje, a ne interesuje ga kako do tih rezultata doći. Apsurd je, po mom mišljenju, kompletan.

Po nekim shvatanjima u širi okvir vojne medicine spada i predmet organizacija i taktika sanitetske službe, dok po drugim organizacija i taktika predstavljaju graničnu disciplinu ili sponu između vojne medicine i opšte vojne nauke. Bilo kako bilo, bitno je to da postoji objektivno uzajamna povezanost i međuzavisnost između vojne medicine u užem smislu i organizacije i taktike. Nema organizacije sanitetske službe bez njenog prisnog oslonca na medicinsku nauku, mada i predmet organizacije sam po sebi ima svoj vlastiti naučni sadržaj i sopstvenu metodiku istraživanja. Organizaciji i taktici koje ne polaze i od mogućnosti, odnosno nemogućnosti, medicinske nauke ma koliko nastojale da budu naučne, preti iminentna opasnost da se pretvori u šarlatanstvo i dilatatizam.

Zato bih, sa svom ozbiljnošću, hteo da ukažem na potencijalnu opasnost i štetnost shvatanja po kojima bi vojnu medicinu kao specifičnu naučnu disciplinu trebalo izgnati iz kompleksa vojne nauke pa, u krajnjoj liniji, i iz oružanih snaga tj. u užem smislu Armije.

„Da se pitanja vojnog saniteta kao posebne naučne grane mogu izučavati u okviru teorije pozadine” (Manasijević). Sličnog je mišljenja i drug Pejinović, rekavši da samo sanitetska taktika ulazi u sastav vojne nauke, a ne i ono što ja nazivam vojna medicina u užem smislu.

Žalosna bi bila sudbina te posebne naučne grane tj. vojnog saniteta i sanitetske taktike ako bi se njihova misao oplodavala iz same sebe, pertenogenetskim putem, kao što je to slučaj u životu pčela, a ne preko krvnih žila koje sanitet i sanitetska taktika moraju da uspostave sa naukom koja se zove vojna medicina. Ili će vojni sanitet biti medicinski i vojno naučan ili ga uopšte ne treba da bismo ga mogli vratiti na status koji je imao u ruskoj carskoj vojsci, kada se o organizaciji zbrinjavanja ranjenika starao niko drugi, nego intendantura. To bi bila praktična organizacijska konzekvenca takvih shvatanja.

Ja uočavam neke ominozne predznake u praksi naše armije, koji govore da se ide postepeno, ali na bitno sužavanje delokruga rada naše sanitetske službe i bojim se da takva shvatanja s kojima sam polemisao ne bi poslužila kao teoretska osnova. Bio bih veoma sretan ako se prevarim u tim svojim predviđanjima.

Pukovnik dr *Željko FUKS*: O SISTEMU VOJNIH NAUKA

U diskusijama o vojnoj nauci, a i u materijalima za ovaj simpozij, odnos vojnih i drugih nauka osvijetljen je sa dva suprotna stanovišta. S jednog, postulira se jedinstven sistem nauka u koji bi ušle nauke s različitim predmetima i metodama, no povezane zajedničkim osnovnim ciljem: naučnom pripremom narodne odbrane. S drugog, naprotiv, između vojnih i nevojnih nauka postoji takav kontrast u predmetu da se od svih tih nauka ne bi mogao sastaviti homogen sistem.

U glavnom referatu prikazan je tabelarni pregled jednog sistema vojnih nauka, ustrojenog tako da istakne super, sub i koordinacije pojedinih elemenata tog sistema. Čitav taj sistem, međutim,

nema one koherencije koju ima, npr. sistem fizika-kemija, sistem s jedinstvenim predmetom (uzajamno djelovanje materije i energije) i metodom (eksperimentalna istraživanja, poseban način izgradnje hipoteza i teorija).

U sistemu vojnih nauka formuliranom u glavnom referatu može se o jedinstvenom predmetu govoriti samo u okviru općih vojnih nauka — strategije, operatike i taktike: to bi mogao biti onaj skup „materijalnih i duhovnih pojava oružane borbe” koji bi se proučavao „u interesu spoznaje specifične prirode rata”, ili pak one „objektivne pojave i procesi” koji su „specifični samo za rat”. Svi su ostali elementi sistema, uključujući i vojnu historiju i vojnu geografiju dijelovi širih matičnih nauka, čiji se predmeti protežu i van područja objektivnih pojava i procesa specifičnih za rat, a što se tiče metoda često se duboko razlikuju od općih vojnih nauka.

Ako se uzme u obzir i to da su metode strategije, operatike i taktike napredovale od verbalno-diskurzivnih analiza, usporednih izučavanja i formulne kodifikacije, na što su uglavnom bile ograničene ranije i da su u sadašnjoj fazi obuhvatile matematičke metode operacionih istraživanja, očito je, ipak, da ih taj razvoj nije približio biomedicinskim (i drugim prirodnim) ili tehničkim naukama koje su u referatu djelomično obuhvaćene sistemom vojnih nauka.

Kakav onda odnos utvrditi između vojnih i nevojnih nauka?

Potrebno je svakako poći od toga da se pod nazivom „vojne nauke” shvati samo one što ih referat naziva „opće vojne nauke” a i od ovih samo strategija, operatika i taktika. Argumenti za takav postulat sadržani su u saopštenju pukovnika Pekorarija „O predmetu i podeli vojne nauke”. Van ove tri nema više specifično vojnih nauka i svaka atributizacija, npr. „vojno-medicinske nauke” ili „vojno-tehničke nauke” nema suštinskog opravdanja. Jasno je, naime, da rad u vojnoj oblasti bilo koje nauke pretpostavlja poznavanje cjelokupnog područja te nauke.

No, činjenica je da svaka nauka može dati svoj doprinos efikasnosti oružane sile, pa prema tome i ostvarenju strategijskih ciljeva općenarodne odbrane. Zbog te činjenice očita je potreba da se naporu vojnih i nevojnih nauka (pri rješavanju problema od vojnog značaja) koncentriraju, sažmu i objedine. Takav organizatorni poduhvat mora također biti naučno utemeljen, što znači da zapravo stremljenja raznih nauka da doprinesu optimalnom rješenju problema odbrane treba smatrati sistemom i na nj primjenjivati teoriju sistema.

Kad se stvari promatraju iz tog ugla problem odnosa vojnih i nevojnih nauka prelazi u problem odnosa naučnog rada u vojnim i civilnim ustanovama, a na tom se polju jasno naziru određene potrebe i zahtjevi. Bitno je da se za naučni rad u ustanovama DSNO i u civilnim ustanovama primjenjuju isti standardi i mjerila vrednovanja. U tom vrednovanju ne treba razlikovati vojne od nevojnih nauka. Isto je tako bitno da se visoka nastava drugog i trećeg stupnja svih nauka — na vojnim i civilnim školama — izvodi po ekvivalentnim programima i da se uspeh studija utvrđuje po istim kriterijima.

Ostvarenje svih zahtjeva ne predstavlja više no što je već u trenutnoj situaciji moguće učiniti, a rezultati će nesumnjivo doprinijeti odbrambenoj pripravnosti zemlje. Osim toga će pripomoći rješavanju statusnih pitanja vojnih starješina, nastavnika vojnih škola i naučnih radnika na području vojnih nauka, što se često ističe u poslednje vrijeme.

General-potpukovnik u penziji *Milija STANIŠIĆ*: O PREDMETU VOJNE NAUKE

General Pejinović je u svojoj diskusiji izneo jedno interesantno mišljenje. Naime, reč je o tome kako organizovati vojnu nauku a da to bude u skladu sa našim društvenim sistemom. Drukčije rečeno, kako da organizujemo svoju vojnu nauku a da se ne zatvorimo od društva odnosno da ne „poklopimo” sve društvene nauke, i sve nauke u društvu uopšte. Smatram da je idejni pristup ovom problemu sasvim dobar i ja ga prihvatam, ali su rešenja koja nam je nudio za diskusiju. Šteta je što ovaj simpozijum nije imao vremena da se o tome izjasni. Ja ne prihvatam takva rešenja i zato to ovde iznosim. Suština je kako sam ja shvatio, po njemu, uglavnom u tome da, kad se radi o predmetu vojne nauke, ona čak ne može da obuhvati ni oružanu borbu i da, u vezi s tim, vojna nauka treba da „otпусти” od sebe ove takozvane specijalizovane vojne nauke: vojnomedicinske, vojnotehničke i vojnoekonomske. Po njemu, vojnu nauku bi sačinjavali samo ratna veština i vojna istorija. To je jedno rešenje koje je on nudio, a drugo je da našem društvenom biću ne bi odgovarao kompleks (sistem) vojnih nauka već bi trebalo dopustiti da na društvenom prostoru one samostalnije dejstvuju ili „plivaju”, da tako uproščeno kažem.

Kad god govorimo o sadržaju, metodi, funkciji, o zakonitostima kojima se bavi vojna nauka, moramo, pre svega, polaziti od oružane borbe. To je naša baza. Kad je reč o savremenoj oružanoj borbi, šta nju karakteriše? Nju, pre svega, karakteriše da se proširuje njena unutrašnja sadržina. Gledajući istorijski, dok je ona ranije bila „goli” vojnički sudar u nju se sve više uključuju psihološki, moralni, politički i ekonomski sukobi. Pri tome, ona se vodi danas sa većim brojem raznovrsnog oružja.

I sada postavimo sebi pitanje: zašto su vojnomedicinske, vojnoekonomske i vojnotehničke discipline ušle u vojnu nauku? To je bio samo izraz potreba objektivne stvarnosti. Teorija ratne veštine više nije mogla da odgovori na sva ta pitanja. To je prvo. Drugo, u to vreme nauka silno jača i brzo se razvija. Ona je bila u stanju da društvu „delegira” deo sebe koji će se baviti oružanom borbom. To je bitno uočiti. Treći momenat koji treba uočiti jeste da je upravo armija bila ona društvena sredina i snaga koja je stvarala sve te nauke. Zbog čega? Iz prostog razloga što je armija jedan svrsishodan sistem, jedan racionalan sistem koji hoće da pobedi u oružanoj borbi. Da bi pobedio on mora da razvija sve one naučne oblasti koje mu u tome mogu biti od pomoći, odnosno pomoću kojih će da vodi oružanu borbu. Znači, ceo svet se danas nalazi, lepo je govorio Sindelić o tome, u takvom sta-

nju da se nauka sve više diferencira, i to samo zato da bi čovek bio produktivniji, da bi stvorio veća bogatstva. Taj proces diferencijacije nastupa i u vojnoj nauci. I smatram da se taj proces ne samo neće sužavati nego da se on mora neminovno proširivati. Mi na primer, do juče nismo imali vojnu kibernetiku kao nauku a danas je imamo i sl. Zato, mislim, da ne dolazi u obzir da ispustimo ono što već imamo, već da ga zadržimo i da stvaramo novo.

Oružana borba je baza diferencijacije vojne nauke. Ona se širi i usložava — diferencijacija neminovno nastupa. To ne treba da nas plaši, ali pri tome, razume se, moramo uvek imati objektivne naučne kriterijume šta može biti naučna oblast, šta može biti nauka, šta ima za svoj predmet i sadržaj, svoj metod, itd. Da zaključim o prvom pitanju: ne bi trebalo ići linijom izdvajanja specijalizovanih vojnih disciplina iz sistema vojnih nauka. Time bismo se vraćali natrag i ostali bismo samo na teritoriji ratne veštine. A tada se može postaviti pitanje da li bi i ona bila nauka.

Drugo pitanje: da li samoupravnom društvu smeta to da vojnu nauku formiramo kao sistem nauka? Sve zemlje u svetu, što moramo poštovati, koje priznaju vojnu nauku (to su istočne zemlje i SR Nemačka, koja ovde nije dovoljno istaknuta, čija je vojna misao bila 200 godina vrhunska u svetu) smatraju da njen sistem uglavnom obuhvata opšteteorijske, vojnomedicinske i vojnotehničke nauke. Što se tiče našeg samoupravnog društva, mislim da postoji izvesna opasnost o kojoj je govorio general Pejinović. Rešenje koje on nudi je moguće: da se oko jedne sužene vojne nauke (ratne veštine) kao sateliti okreću i potpomažu je vojnoekonomske, vojnomedicinske i vojnotehničke nauke, koje će se više orijentisati ka svojoj matičnoj nauci. Mislim da je to jedno moguće rešenje, ali da nije dobro.

Mi smo izvršili podruštljavanje vojnih poslova, što znači da celo društvo (svaki čovek) ima pravo i mogućnost da se njima bavi, ali to ne znači da se tim problemima ne treba organizovano baviti. Naprotiv, mi moramo tu stvar efikasno organizovati. Neće postojati opasnost, na koju ukazuje general Pejinović, ako se bude vojna nauka organizovala na način kako su ovde posebno insistirali drugovi naučnici iz građanstva. Znači, mi civilnim naukama moramo dati u njihovom sopstvenom interesu—to znači u interesu društva—pravo i mogućnosti da se one u okviru svoga sektora, svoje oblasti, bave naučnim radom iz oblasti rata. Mi smo juče to raščistili. Drugo, mislim da nije sporno da ove tzv. međunauke, vojna medicina, vojna psihologija, pedagogija itd., moraju imati punu slobodu kontaktiranja i oslonca na matične nauke. Treća stvar, koju moramo imati u vidu, jeste da našu vojnu nauku moramo i u samoupravnom društvu što više širiti i organizaciono povezivati da bi bila još efikasnija. Pri tome nije svejedno da li je to ili nije kompleks nauka. Prvo, kao što nam je oružana borba baza za diferencijaciju, ona se istovremeno javlja kao osnova integracije za sve naučne discipline koje se u bilo kojem vidu bave izučavanjem oružane borbe — i šire ratom. Ako su vojne nauke struktuirane tako da sačinjavaju kompleks nauka, tada od toga imamo praktične naučne koristi. Time se stvaraju mogućnosti da se vojnonaučna delatnost racionalni-

je organizuje, a postavlja se i racionalniji odnos funkcionisanja svih vojnonaučnih disciplina. Pored toga, samo postojanje kompleksa nauka pospešuje interdisciplinarna istraživanja i omogućava brže usavršavanje metoda vojne nauke.

Pukovnik Mrmak nije uspeo da dokaže, iako se u tome zalagao dosta, da ratna veština nije osnova vojne nauke. Mislim da taj stav ne treba prihvatiti. Slažem se s tim da se ne mora zvati vodeća nauka, itd., ali da je ona osnovana — to je sigurno. Zašto je osnovna? Osnovna je zato što ona jedina proučava oružanu borbu u celini u njenom globalu i samim tim usmerava sve ostale. Mislim, da ne možemo da celovito diskutujemo ni o jednom vojno-pedagoškom problemu ako nije ratna veština razotkrila i objasnila kako će on da izgleda u jednoj budućoj ratnoj stvarnosti, itd.

Na kraju smatram da ovako struktuirana vojna nauka, kako je predložena u osnovnom referatu, ne odudara od naših potreba i našeg društvenog bića — razume se, ako se obezbede veze sa civilnim naukama o kojima je bilo reči.

Prof. dr *Andrija STOJKOVIĆ*: OPASNOST OD SCIJENTIZMA I TEHNO-KRATIZMA U JNA NE POSTOJI

Mislim da se već sada može reći da je ovaj naš naučni skup višestruko uspeo. U referatima i saopštenjima on je dao ceo niz rasprava, koje predstavljaju solidnu osnovu za dalji rad. Impresionira činjenica da ogromna većina učesnika ovog skupa, a naročito većina najviših vojnih starešina, shvata presudnu ulogu nauke u našoj savremenoj pripremi opštenarodnog odbrambenog rata, ali da ne zaboravlja ni ostale njegove konstituente, naročito one političko-idejne prirode, što znači da opasnost od scijentizma i tehnokratizma u JNA ne postoji. Posebno se mora oceniti kao pozitivno to što je diskusija pretežno antidogmatska, stvaralačka — u njoj ne odlučuje zvanje već znanje, i uverenja se ne nameću već se apeluje na snagu argumenata.

Prirodno je, na primer, što pristalice teze o primarnosti veštine nad naukom u vojništvu ne mogu i ne treba da napuste svoje uverenje pod pritiskom mišljenja većine, koja mislim da je dokazala presudnost nauke i u ovoj oblasti ljudske aktivnosti. Oni prvi će uveren sam, vremenom prihvatiti ovde iznesene argumente i doći do pravilnog mišljenja. Da im se to olakša treba reći da neki argumenti, koje su oni naveli s pozivanjem na Marksa i Lenjina, ne stoje.

Naime, tvrđenje da revoluciju ne dobija nauka već politika tačno je utoliko što nauka bez prakse ne menja svet: ona prakti, pa i politici, daje alternative, između kojih se biraju one koje najviše odgovaraju određenoj ljudskoj svrsi, da bi se ljudskom aktivnošću ostvarivale. Ali je Marksov socijalizam upravo naukom prevazišao utopijski socijalizam i kao naučni socijalizam počeo da se ostvaruje. Ispod nivoa ovog skupa bi bilo citirati klasike marksizma, po kojima bez revolucionarne društveno-političke teorije i nauke nema revolucionarnog pokreta; koji su bili priznati naučnici da bi bili pravi revolucionari koji postupaju ne stihijno, već na osnovu

naučnog predviđanja događaja. Setimo se samo marksističkog učenja o revolucionarnoj situaciji, po kome se trenutak početka i način vođenja revolucije (i rata) precizno određuju determinizmom događaja, u kojima deluje ljudski faktor, — i da je u tome veličina Lenjina korifeja oktobarske revolucije, J. B. Tita i drugih stratega naše revolucije — što su naučno precizno procenili taj trenutak i delovanje revolucionarnih masa u njemu. A revolucija nije samo taj trenutak, već dug proces koji se u daljem svom toku sve manje može zasnivati van savremene naučnotehničke revolucije.

Ovaj naš skup je značajan ne samo po problemima koje je rešio već i po onima koje je postavio na rešavanje. Među ovim drugim ima pitanja koja nije teško rešiti. Na primer, dilemu: da li postoji vojna nauka ili vojne nauke? Kada znamo da su fundamentalne nauke matematika, fizika i biologija koje u određenom aspektu obuhvataju celokupnu stvarnost — da se, dakle, ne govori o matematikama, fizikama i biologijama iako one predstavljaju vrlo složene komplekse nauka, logično nam se nameće zaključak da je i vojna nauka (iako primenjena) jedinstvena — iako se sastoji iz niza podsistema naučnih disciplina. Ovaj je zaključak, doduše, dat po analogiji a svaka analogija „hramlje” — ali se ovde ne možemo upuštati u analize koje smo dali u svojim tekstovima za ovaj simpozijum i u kojima treba videti osnovne argumente i za tezu o vojnoj nauci kao sistemnoj nauci.

Ukazaću samo na niz referata koji se bave klasifikacijom pojedinih vojnih nauka i koji te nauke s puno uverljivosti prikazuju kao složene podsisteme vojne nauke. Moje insistiranje na kategoriji sistema i sistemnosti zasniva se na sledećem: sistem je (s obzirom na karakter i složenost njene strukture) najsavršenija i najsloženija vrsta celine, od koje su prostije vrste celine skup, množina (mnoštvo), agregat, grupa, klasa, niz (red) i ljudski kolektiv. Težnja da se termin „vojna nauka” zameni terminom „vojne nauke” ove degradira na skup ili agregat nauka, što ovde nije slučaj.

Opravdana je primedba da mi još nemamo razrađen niz disciplina vojne nauke. Treba odmah reći da je proces njihove razrade praktično beskrajn i da se može govoriti o zadovoljavajućim rezultatima samo na svakom određenom stupnju razvoja nauke. U oblasti kojom se bavim, prihvatam kao sasvim umesnu primedbu da mi još nemamo opštu filozofiju, metodologiju, etiku i druge filozofske discipline, razrađene kao podsisteme sistema vojne nauke.

Ali to je jedan od zadataka koji treba zajednički da rešavamo u periodu koji je pred nama. Originalnost naše revolucije i naše savremene socijalističke samoupravne izgradnje, o kojoj je ovde bilo reći, ukazuje da se mi ne možemo mnogo koristiti stranim iskustvima (izuzev u vojnotehničkim naukama) i da u koncipiranju našeg ONOR-a moramo ujediniti sve stvaralačke snage. Zato ovaj naš skup treba da znači prekretnicu i u zaključcima o našem daljem timskom radu, o korišćenju svih kapaciteta „civilne” nauke i prakse u vojnoj nauci, i obratno, o izgradnji jedinstvenog opštenarodnog odbrambenog sistema, čiji će kvalitet prerasti u kvantitet i doleteti svakom mogućem agresoru.